

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 5 Sayı: 20 Volume: 5 Issue: 20

Kış 2012 Winter 2012

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

KARADENİZ'E ÇIKAN İLK RUS SAVAŞ GEMİSİ "KREPOST" VE UKRAİNTSEV'İN İSTANBUL ELÇİLİĞİ (1699-1700)

"FIRST RUSSIAN WARSHIP "KREPOST" AND ISTANBUL EMBASSY OF UKRAINTSEV (1699-1700)"

Fatih ÜNAL*

Özet

Osmanlı devleti Karlofça'da Rusya hariç kutsal ittifakın diğer üyeleriyle barış antlaşmaları imzalamış, Rus murahhaslarıyla anlaşma sağlanamadığı için yalnızca iki yıllık mütareke yapılmıştı. Denizlere ulaşmaya çalışan Çar Petro Karadeniz'e çıkmak için yalnız başına Osmanlıyla başa çıkamayacağını anladığından Baltık denizine çıkmayı planladı ve İsveç'le harbe karar verdi. Bu yüzden Osmanlı devletiyle bir an evvel barış imzalamak istiyordu. İşte bu maksatla Ukraintsev başkanlığında bir elçilik heyeti barış müzakerelerinde bulunmak üzere İstanbul'a gönderildi. Ancak elçinin geleneksel kara yoluyla değil de, Karadeniz üzerinden, üstelik bir Rus askeri gemisiyle gönderilmesi taraflar arasında tartışmalara yol açtı. Bu çalışmada Osmanlı-Rus ilişkileri çerçevesinde olay gemi Krepost'un Karadeniz ve İstanbul'daki serüveni ile Rus elçisiyle yapılan barış müzakereleri ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Krepost, Ukraintsev, Karadeniz, Petro, Azak, İstanbul Antlaşması.

Abstract

Ottoman Emperium signed peace treaties with states of holy alliance at Karlofca except Russia. Ottoman and Russian negotiators just signed an armistice for two years. Tsar Petro whom was seeking to have acces to open seas accepted that Black Sea route was closed by Ottomans, so he decided to struggle with Sweden forces at the Baltic. For this reason he was trying to sign a peace treaty with Ottomans immediately. Therefore he sent a peace delegation to İstanbul under the supervision of Ukraintsev. But the delegation followed Black Sea route by a Russian warship instead of traditional land route and this created an argument between two sides. In this research we tried to illuminate the adventure of warship "Krepost" at Black Sea and İstanbul and the peace talks with Russian ambassador.

Key Words: Krepost, Ukraintsev, Black Sea, Petro, Sea of Azov, İstanbul.

Giriş

Osmanlı-Rus münasebetlerinin başlangıcı 15. asrın sonlarına kadar gidiyorsa da, siyasi-diplomatik ilişkilerin artması 17. asrın sonlarına düşer. Bunun en belli başlı sebebi Osmanlı

* Doç. Dr., Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

devletinin bir cihan devleti olması karşısında Rusya'nın kendi bölgesinde, denizlere kapalı, küçük bir devlet olması ve Osmanlıya tabi Kırım hanlarının ancak alakadar olabileceği bir devlet statüsünde bulunmasıdır. Üstelik Osmanlı'nın önem atfettiği dış siyasetin yönü Orta Avrupa ve Akdeniz coğrafyası olduğundan Rusya işlerine ancak gerektiğinde alaka gösterilmekteydi¹. Her ne kadar IV. İvan zamanında birer Türk-İslam ülkesi olan Kazan ve Astarhan'ın işgali Osmanlıya kuzeyden gelebilecek tehdidin ilk işaretleri olsa da Osmanlı devleti nazarında Rusya her zaman başa çıkılabilecek bir devlettir. Rusya da bunun farkındaydı ve Osmanlıyla ilişkilerini iyi tutmaya büyük önem veriyor, bölgesinde yaşadığı sorunlarla ilgili olarak İstanbul'a gönderdiği elçilerle Osmanlı'nın ittifak ve desteğini arıyordu. Öyle ki, Rus Kazaklarının 1637'de ele geçirip Rus çarına sunduğu Azak'ı bile Osmanlıyla ilişkilerini bozabileceği endişesiyle geri çeviriyor ve iadesi için Kazaklara talimat veriyordu².

Ancak Osmanlı devletinin 1683'de Viyana önlerinde yenilmesi, ardından Lehistan'ın ısrarlarıyla Rusya'nın 1686'da kutsal ittifaka dâhil edilmesi bu geleneksel Rus politikasını değiştirdi. Rusya Kırım hanlığının haraçgüzarlığından kurtulmak, böylece müstakilliğini elde edebilmek istiyordu. Büyük devlet sıfatı kazanabilmek için denizlere ulaşmak zorundaydı. Kutsal ittifaka girerek tarihinde ilk defa Avrupalı Hıristiyan devletlerle aynı safta Osmanlıya karşı büyük bir harbe iştirak etmiş olan³ Rusya'nın bu ittifak gereği Kırım üzerine saldırmasına karar verilmişti. Knez Vasiliy Vasileviç Goltzin Kazakların desteğinde büyük bir orduyla 1687'de Kırım üzerine yürüdü. Böylece Rusya Osmanlı devletiyle fiilen savaşa girdi. Goltzin ordusuyla birlikte Kırım'a yöneldi ve Kırım'da büyük bir tahribat yaptı. Ordusunda hastalığın çıkması ve Tatarların şiddetli mukavemeti karşısında büyük kayıplarla geri çekildi. 1688'de Goltzin Kırım'a yeni bir sefer düzenledi ve Perekop hattına karşı askeri seferlere girişti⁴. Kırımlıların şiddetli karşı koymaları üzerine Rus ordusu gene çekilme kararı aldı.

Harp devam ederken Rus tahtında da önemli değişiklikler yaşandı. Genç, enerjik, gözü kara ve aynı zamanda büyük bir reformcu olan I. Petro Rus tahtına oturdu. Sofia'nın idaresi döneminde Petro, Moskova yakınlarında küçük bir köyde yaşamıştı. Bu sıralarda kendi imkânlarını kullanarak Moskova'daki Alman mahallesinde yaşayan Hollandalı teknisyenlerle münasebet kurmuş ve onlardan gemi yapımı ve denizciliğe dair bilgiler almıştı. 1689'da Rusya'da yapılan darbeye Sofia iktidardan uzaklaştırılınca, geleceğin büyük Rusya'sını inşa etmeye hazırlanan I. Petro Rus tahtına çıktı. Batılı danışmanlarının teşvikiyle Rusya'yı denizlere ulaştırmaya karar verdi. Rusya'nın ekonomik gelişmesinin önündeki en büyük engel denizlere çıkışının olmamasıydı. Bu yüzden Petro iktidarının ilk yıllarından itibaren deniz ticaretine ve deniz kuvvetlerinin yapılandırılmasına büyük önem verdi. Beyaz denizde Arhangelsk yakınlarında bazı gemi yolculukları tertip etti⁵. Rusya'yı Avrupa ve Akdeniz'le buluşturacak olan Karadeniz gün be gün Petro'nun hayallerini süsleyen bir kızıl elmaya dönüştü.

Kutsal ittifakın bir üyesi olarak Rusya'nın ilk hedefi Karadeniz'e ulaşmak için en önemli adım sayılan Azak Kalesi'nin ele geçirilmesi oldu. Petro 1695 ve 1696'da olmak üzere iki defa Azak kalesine sefer düzenledi. Bunlardan ilkinde Çar Petro 1695 yazında büyük bir orduyla Azak Kalesi'ne geldi. Üç aydan fazla bir süre kaleyi muhasara altında tuttu ise de, Kefe beylerbeyi Murtaza Paşa ile Kaplan Giray'ın büyük bir kahramanlıkla yaptıkları müdafaa ve taarruz faaliyetleri sonunda büyük kayıplarla geri çekilmek zorunda kaldı. Rusların bu başarısızlığının en önemli sebeplerinden biri olarak Azak Kalesi'ne deniz yoluyla Osmanlı yardımının yetişmiş olması görülüyordu. Bu başarısızlığın ardından Rusya yılmadı ve yeni bir sefer için bütün imkânlarını seferber etti. 1695-96 kışı ve ilkbaharında, Don Nehri'nin baş kısmındaki Voronej'de kurulmuş olan tersanede harp gemilerinin yapımına başlandı. Bununla Rusya'nın tarihinde ilk donanması olan Azak Donanması'nın temelleri atıldı ve Rusya deniz kuvvetlerine kavuştu. İlkbaharda yapımı tamamlanan 30 harp gemisi II. Azak seferine hazırды.

¹ Akdes Nimet Kurat (1990). *Türkiye ve Rusya*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s.4.

² V. Teplova (1891). *Russkie Predstaviteli v Tsargrade 1496-1891;İstoriçeskiy Oçerk*, S.Peterburg: s.3-8.

³ Kurat, *Türkiye ve Rusya*, s.11.

⁴ İvan Kaydanov (1833). *Kratkoe İzlojenie Diplomatii Rossiyskogo Dvora, I*, Sanktpeterburg : s.58-59.

⁵ George Vernadsky (2009), *Rusya Tarihi*, Çev. Doğan Mızrak-Egemen Mızrak, İstanbul: Selenge Yayınları, s.180.

Bu sırada Akdeniz’de ve doğu Avrupa’da savaş devam ediyordu. Osmanlılar muhasaranın ardından Azak Kalesi’nin tamir ve tahkimini ihmal ettiği gibi, yorgun ve bitkin az sayıdaki askerini dahi yenileriyle değiştirmemişti. Petro bu defa 100 bin kişilik bir orduyla Azak Kalesi’ne yürüdü. Don nehri üzerinden Amiral Frantz Yakovleviç Lefort komutasındaki Rus nehir donanması da muhasaraya katıldı. Haziran 1696’da başlayan muhasaranın ardından, Avrupalı mühendisler ve teknik elemanların yardımıyla Azak Kalesi ele geçirildi. Bu zafer Rus kara ordusunun ve donanmasının birlikte elde ettiği ilk zafer oldu. Kale müdafileri uzun süre direndikten sonra kaleyi vire ile teslim etmeye mecbur kaldılar. Ruslar Azak kalesini tahkim edip Rus ve Kalmuklardan oluşan muhafız birlikleri yerleştirdiler⁶. Karadeniz’in kilidi sayılan Azak’ın kaybedilmesi Osmanlı devletine indirilen ilk büyük Rus darbesi oldu⁷. Payitaht için tehlike alarmı sayılan bu kayıp İstanbul’da büyük bir felaket olarak karşılandı.

Bu arada Rus ordusunun şahinlerinden Şeremetev, Özü Nehri (Dnyeper/Oçakov) aşağılarında Osmanlı güçleri karşısında muvaffakiyetler kazandı. Buradaki önemli kale ve hisarlar; Togan Kirman, Gazi Kirman, Şahin Kirman ve Nusret Kirman Rusların eline düştü. Özü Nehri Rus hâkimiyetine girdi⁸. Böylece Rusların Azak denizi ve Özü Nehri üzerinden Karadeniz’e çıkma ihtimalleri gelişen Rus tehlikesini gözler önüne seriyordu.

Azak’ın zaptının ardından Rusya’da denizcilik işleri daha bir ehemmiyet kazandı. Donanmanın yapılandırılması Rusya’nın öncelikli meselesi haline geldi. 1696 yılı sonbaharında Voronej’de hummalı bir çalışma başladı. Rusya Boyarlar Meclisi Kasım 1696 tarihinde aldığı bir kararla donanma yapımını hızlandırdı. Buna göre başpiskoposluk, manastırlar, boyarlar ve zadedânlar belirlenen sayıda gemi yaptıracaktı. Tüccarların da gemi yaptırmaları zorunlu kılınıyordu. Gemilerin inşası için dirlik arazilerini işletenlerden ve serbest ticaret erbabından heyetler oluşturuldu. Kampanyaya katılanların toplam 71 adet gemi yaptırmaları, bunun dışında tüccarların da 18 gemi yaptırmaları zorunlu kılındı⁹. Çar Petro Voronej’de gemi inşasında bizzat çalıştı. 1698 Kasım’ında Rusya 52 topa sahip olan *İlahi Önsezi* adlı ilk savaş gemisini Voronej tersanesinden denize indirdi. Azak donanması kurulurken, Azak denizinde de bir tersane inşa edildi. Bununla Rusya’nın ilk askeri deniz üssü (limanı) kurulmuş oldu. Taganrok adı verilen bu tersanenin yeri de kalenin zaptından hemen sonra bizzat Çar Petro tarafından belirlenmişti¹⁰. Buranın sahil tarafından korunması için Troitzk diye adlandırılan bir kale kuruldu. Bunu, Mius Nehri’nde *Pavlovsk* ve deniz sahilinde *Çerepahinsk*, daha sonra da *Semenovsk* kalelerinin kuruluşu takip etti.

Rusya, Osmanlı ile savaşa daha geniş çapta devam etmek istiyordu ve bunun için Avrupa devletlerinin desteğini arıyordu. Bu maksatla Avrupa sarayları arasında diplomatik münasebet tesis etmek için *Fevkalade Yetkili Rus Sefirliği* makamı ihdas edildi. Sefaret heyeti 1697 ilkbaharında yola çıktı. Denizcilik ve gemi yapımını öğrenmeleri için yaklaşık 100 genç Avrupa ülkelerine götürüldü. Heyetin içinde Petro Mihaylov takma adıyla bizzat Çar’ın kendisi de bulunuyordu. Çar bu gizli kimlikle İsveç, Kurlandiya, Prusya, Hollanda, İngiltere ve Viyana’da bulundu. Oradan Venedik’e yola devam ederken ülkesinde *Streletz** ayaklanmasının çıktığı haberini alınca 1698 yazında acilen Moskova’ya döndü. Bu gezi esnasında Petro Hollanda ve İngiltere’de gemi yapım tekniklerini inceledi. Hollanda’da bir tersanede marangoz olarak çalıştı. Elçilik heyeti Osmanlıya karşı Avrupa devletlerinin desteğini almayı başaramadı ise de bu seyahat Petro’ya İsveç’in içinde bulunduğu siyasi vaziyeti gözlemleme imkânı verdi.

⁶Akdes Nimet Kurat (1987). *Rusya Tarihi, Başlangıç’tan 1917’ye Kadar*, Ankara: TTK, s.252-253; İsmail Hami Danişmend (1972). *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, III, İstanbul: Türkiye Yayınevi, s.479; Mustafa Nuri Paşa (1992). *Netayic ül-Vukuat, III-IV*, Haz. Neşet Çağatay, Ankara: TTK, s.14; Kaydanov, a.g.e., s.59.

⁷Kurat, *Türkiye ve Rusya*, s.13.

⁸İsmail Hakkı Uzunçarşılı (1988). *Osmanlı Tarihi, III/1*, Ankara: TTK, s.582.

⁹A.B. Şirokorad (2009). *Osmanlı-Rus Savaşları*, İstanbul: Selenge Yayınları, s.73-74.

¹⁰Şirokorad, a.g.e., s.74.

* Streletz Birlikleri Rusya’nın daimi piyade ordusu olup, IV. İvan zamanında kurulmuştur. Sonraki yıllarda birçok isyanlar çıkarmış, zaman zaman hükümet işlerine müdahil olmuş, yeniliklerin karşısında yer almış ve nihayet I.Petro’nun iktidarı döneminde lağvedilmiştir. Ardından Rusya’da daha cesur modernleşme hamleleri gerçekleştirilmiştir. Streletzler Osmanlı’nın yeniçerileri ile de karşılaştırılmıştır.

Osmanlıyla savaşa devam etmek için Avrupa'ya giden Petro, döndüğünde İsveç'le savaşmaya karar verdi¹¹. Güçlü müttefiki olmadan Osmanlıyla baş edemeyeceğini, dolayısıyla Karadeniz'e çıkamayacağını anladığından, bu defa İsveç'le harp ederek Baltık sahillerini ele geçirmeyi planladı. Moskova'ya döndüğünde ayaklanmayı ortadan kaldırdı. Petro'nun batı tarzı reformlarının önündeki en büyük engel ortadan kalkınca, Rusya'da yenileşmenin önü açıldı. Petro Karadeniz'le ilgili emellerini bir süre için ertelemek zorunda kaldı.

Karlofça görüşmeleri başladığında, bu müzakerelere Osmanlıyı temsilen Reisülküttap Râmi Mehmet Efendi ile Dîvan-ı Humâyun Baştercümanı İskerlet-zâde Aleksandr Mavrokordato Efendi murahhas tayin edildi. Osmanlı devleti 26 Ocak 1699'da Avusturya, Venedik ve Lehistan hükümetleriyle 25'er sene müddetle barış antlaşması imzaladı¹². Karlofça görüşmelerine Rusya'yı temsilen büyükelçi Prokofiy Bogdanoviç Voznitsin katılmış idi. Türk heyeti Ruslarla, Azak'ın iadesi şartıyla barış antlaşması yapılmasından yanaydı. Ayrıca 1695'de Rusların Özü Nehri civarında ele geçirdikleri kalelerin iadesi konusunda da ısrar ediliyordu. Voznitsin ise bu talepler bir tarafa Kerç'in dahi kendilerine bırakılmasını istiyordu. Sonraki görüşmelerde Türkler Azak'tan, Ruslar Kerç'ten bahsetmedilerse de bu defa Özü Nehri boyundaki kaleler anlaşmazlık konusu olmaya devam etti. Voznitsin Türklerin teklif ve taleplerini yerine getirme hususunda tam salahiyeti hâiz olmadığından barış imzalanamadı. Petro bu sırada İsveç'le savaş hazırlıklarına başladığından elçisi Voznitsin'e Türklerle yalnızca iki yıllık bir mütareke imzalaması talimatı gönderdi. Böylece Osmanlı devleti Rusya ile 26 Ocak 1699'da iki yıllığına mütareke imzaladı¹³.

A-PANŞİN'DEN (DON NEHRİ) SARAYBURNU'NA İLK RUS SAVAŞ GEMİSİ "KREPOST"

1-İlk Rus Donanması Azak Denizi'nde

Rus Çarı Petro Osmanlı devletiyle yaptığı mütarekenin ardından İsveç'e karşı yapacağı savaşın hazırlıklarına başlamış bulunuyordu. Bu çerçevede Lehistan kralı II. Augustus ve Danimarka kralı Christian ile ittifak antlaşmaları imzaladı. Önündeki en önemli sorun Osmanlı devletiyle yapılmış olan mütarekeyi uzun süreli bir barışa dönüştürebilmektir. Zira Osmanlı ile barış yapmadan yeni bir savaşa girmek Rusya için intihar olurdu. Karlofça'da yapılan iki yıllık mütarekeden sonra İstanbul'da nihâi müzakerelerin yürütülmesi ve barış antlaşması yapılması için vakit kaybetmeden diplomatik girişimler başlatıldı. Çar Petro, Voznitsin'in tavsiyesi üzerine Dyak Emelyan İgnateviç Ukraintsev'i İstanbul'a gönderilmek üzere olağanüstü elçi olarak tayin etti¹⁴.

Ukraintsev (1641-1708) Rusya'nın 17. asırda yetiştirdiği önemli diplomatların başında geliyordu. Aslen orta sınıf asilzâdelerdendi. Genç yaşta elçilik dairesinde göreve başlamış, elçilik vazifesiyle 1665'de Varşova'da bulunmuştu. 1671'de tekrar Lehistan'a gönderilmiş, ertesi yıl diplomatik vazifeye İsveç, Danimarka ve Hollanda'ya seyahat etmişti. Ukraintsev 1675'de "Dyak" (kâtip), 1681'de "Dumny Dyak" (Duma kâtabi) derecelerini alarak hariciyenin basamaklarında hızla yükseldi. 1687'de Goltzin'in Kırım'a yaptığı başarısız sefere de iştirak etmiş olan Ukraintsev, Rusya'da taht değişikliğinin yaşandığı kritik dönemde mevkiini korumayı bilmiş, Petro'nun 1689'da iktidara gelmesinden sonra elçilik dairesinin başına getirilerek 1689-1699 yılları arasında bu görevini yürütmüştür¹⁵. İstanbul'a elçi olarak tayin

¹¹ Vernadsky, a.g.e., s.194-195; Kurat, *Rusya Tarihi*, s.254.

¹² Danişmend, a.g.e., s.483-484.

¹³ Şirokorad, a.g.e., s.74-75; Danişmend, a.g.e., s.484; Mehmet Raşid (1865). *Tarih-i Raşid*, II, İstanbul: s.485-486. (Raşid Tarihi'nde iki ayrı yerde de mütareke süresinin 3 yıl olduğu kaydedilmiştir bkz, s.486,494);Rusya ile Osmanlı devleti arasında yapılan mütarekenin maddeleri için bkz, İvan Kaydanov (1833). *Kratkoe İzlojenie Diplomatii Rossiyskogo Dvora, I*, Sanktpeterburg: s.61; Ayrıca bkz, *Osmanlı-Rus İlişkileri Tarihi Ahmet Cavit Bey'in Müntehabatı* (2004). Haz. Adnan Baycar, İstanbul: Yeditepe Yayınları, s.163-164.

¹⁴ N. Ustryalov (1858). *İstoriya Tsarstvovaniya Petra Velikogo, III*, Sanktpeterburg: s.272.

¹⁵ Dimitri Kamenski (1836). *Slovar Dostopamyatnih Lyudey Russkoy Zemli*, 5.Kısım, Moskva: s.178-181; V.B. Ukraintsev (vd), "Vıdayuşşisya Rossiskiy Diplomat Epohi Petra Velikogo E.İ. Ukraintsev", www.terrahumana.ru/arhiv/10-01/10-01-06.pdf

edildiğinde Ukraintsev Rusya dışişleri dairesinin başında bulunuyordu. İstanbul'a gidecek heyete Ukraintsev'in yanı sıra yine bir diplomat olan Dyak İvan Çeredeyev, tercümanlar; Lavretskiy, A. Botvinkin ve birkaç asilzade dâhil edildi.

Rusya'nın bu sırada İstanbul'da daimi elçiliği bulunmuyordu. Osmanlı devleti gibi Rusya da Petro dönemine kadar uluslar arası ilişkilerde daimi elçiliklerin önemini fark edememişti. Rusya, dostluk, ticaret ya da ittifak arayışları için uzun süreden beri Osmanlı devleti ile diplomatik münasebetler içerisindeydi. Rus elçileri kara yoluyla İstanbul'a gelir ve geçici bir süre kalırlardı. Ancak Rusya'nın Batılı büyük devletlerle ittifak halinde Osmanlıya karşı elde ettiği bu ilk zafer Rusya'nın Osmanlı ile devam eden geleneksel politik tutumunda büyük değişikliğe yol açtı. Bunun şekli ilk göstergesi elçilik heyetinin İstanbul'a geliş güzergâhının karalardan denizlere çevrilmesi biçiminde oldu.

Çar Petro elçilik heyetinin İstanbul'a eskisi gibi barış arayan zavallı bir devlet elçisi gibi değil de, karada ve denizde, savaşa da barışa da hazır büyük bir devletin diplomatları olarak gitmesini ve öyle karşılanmasını istiyordu. O'na göre Rusya'nın sadece kara ülkesi olmadığını başta Osmanlı olmak üzere tüm dünyaya ilan edilmesinin vakti gelmişti. Petro, Rusya'yı donanması olan, denizlerde iddiası bulunan bir devlet olarak göstermek ve Osmanlı devletiyle diplomatik ilişkilerinde Akdeniz ülkeleri elçilerine, mesela Venedik elçilerine uygulanan muamelenin* Rus elçilerine de uygulanmasını düşlüyordu. Bu maksatla Ukraintsev'in, geleneksel kara yoluyla değil de, Karadeniz üzerinden, üstelik bir Rus askeri gemisiyle İstanbul'a gitmesi ve geminin Topkapı Sarayı'nın surları dibine top atışları eşliğinde demir atması talimatı verdi. Rusya'nın sadece elçiyi taşıyan bir adet gemisi olmadığını göstermek için, elçi gemisinin bizzat kendisinin de iştirak ettiği güçlü bir donanma eşliğinde Azak'ı geçerek Kerç Boğazı'na kadar geçirilmesine, oradan da İstanbul'a uğurlanmasına karar verdi¹⁶. Osmanlı ile yapılacak olan barış antlaşmasına olumsuz tesir edebileceği, Rus denizcilerin Karadeniz'i tanımadığı, herhangi bir fırtına ya da baskına karşı güvenli bir limanın önceden tespit edilmesi gerektiği gibi yakınlarının tavsiye ve uyarılarına kulaklarını tıkadı; "*gerektiğinde donanma kendi limanını bulur*"¹⁷ diyerek, kendine yakışan deli ve çılgınca bir teşebbüse koyuldu. Petro bu teşebbüsüyle Osmanlıyı psikolojik yönden etkilemeyi, Rusya ile savaşa girmenin ne denli tehlikeli olabileceğini göstererek, barış müzakerelerinden kazançlı çıkmayı umuyordu. Ayrıca Petro Karadeniz yoluyla İstanbul'a bir Rus harp gemisi göndermek suretiyle ilerisi için bir emsal yaratmak ve böylece Rus gemilerine Karadeniz'e çıkmanın kapılarını aralamak istiyordu¹⁸.

Büyük bir faaliyet sonunda 1699 yılı baharında Azak denizine çıkmak üzere tahsis edilmiş olan Voronej'de 86 adet savaş gemisi hazır hale getirildi. Bunların içinde 36-46 topu olan 18 gemi, 46 kürekli 4 kadirga, 20 galiot (kalyata), 20 brigantina, 12 ışkampavya, 2 yat ve 10 gemi botu, 500 adet de strug adlandırılan mavna biçimi ahşap nehir kayığı bulunuyordu¹⁹.

1699 yılı baharında, başta Çar'ın kendisi olmak üzere, kısa bir süre önce Rus donanma amirali tayin edilen Fedor Alekseyeviç Golovin, Knez Romadonovsk, Tümamiral Kryuys, Kontamiral Rez ve diğer gemi kaptanları donanmanın hazırlandığı Voronej'de bir araya geldi. Tüm Rus donanmasından sadece 11 geminin Azak'a gitmesine karar verildi. Bu gemilere çeşitli isimler de verilmişti. Gemilerden *Otvoronniya Vrata*(Engelleri aşan), *Merkuriy, Sila* (Güç) ve *Tsevet*

* Venedik elçileri kendi gemileriyle Çanakkale boğazına kadar gelir ve burada kalede misafir edilirdi. Elçinin geldiği İstanbul'a bildirilir ve bunun üzerine elçiyi almak üzere iki kadirga gönderilirdi. Elçi kaleden alınarak İstanbul'a getirilirdi. Elçiyi İstanbul'da Çavuşbaşı, divan çavuşlarından oluşan bir alayla karşılar, Beyoğlu'ndaki Venedik sefarethanesine götürürdü. Bkz., *Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, IV/II, Dipnot 1, s.168.*

¹⁶ Ustryalov, *a.g.e.*, s.273.

¹⁷ Elagina (1864). *İstoriya Russkago Flota: Period Azovskiy*, Sanktpeterburg: s.123.

¹⁸ Kurat, *Türkiye ve Rusya*, s.14. Geleneksel karayolunun terk edilmesiyle Rusya aynı zamanda Osmanlıyla ilişkilerinde Kırım'ı da devre dışı bırakmış olacaktı. Oysa Karlofça'da yapılan mütarekede, Türkiye ile Rusya arasında yapılacak barış antlaşmasına Kırım hanının katılma hakkına sahip olacağı (Kaydanov, *a.g.e.*, s.61) maddesi konulmuş, Rusya'nın muhatabının halen Kırım hanlığı olduğu belirtilmek istenmişti. Buna rağmen Ruslar bu durumu hiçe sayarak Kırım'ı muhatap olarak görmek istemiyordu.

¹⁹ Ustryalov, *a.g.e.*, s.274.

Voynı (Savaş yıldızı) isimli gemiler Voronej'de bulunuyordu. *Blagoe Naçalo* (Hayırlı başlangıç) ve *Bezboyazn* (Korkusuz) Hopra'da, *Skorpion*(Akrep), *Zvezda* (Yıldız), *Flag* (Bayrak) ve *Krepost* (Kale) Panşin'de yapılmışlardı. Rus donanmasının gemi kaptanları ve subaylarının, çoğunluğu Hollanda asıllı olmak üzere tamamı yabancılardan oluşuyordu. Gemilerin askeri mürettebatı Preobrajensk Alayı'na mensup asker ve süvarilerden teşekkül ediyordu. Çar Petro kaptan kumandan unvanıyla, Rus donanmasının ilk gemisi sayılan ve II. Azak seferine iştirak etmiş olan *Apostol Petr* adlı gemideydi. Gemiler askeri araç-gereç ve mühimmatla donatıldı. Voronej'deki gemiler Nisan ayı sonlarında suların kabarmasıyla birlikte parçalar halinde ağır ağır Voronej'den çıktı ve Don Nehri boyunca aşağıya doğru yol almaya başladı. Mayıs ayı ortalarında donanmanın tamamının toplanması için, gemilerin bir kısmının bulunduğu Panşin'de birkaç gün mola verildikten sonra, katılan yeni gemilerle donanma nehirde Azak istikametine doğru yol almaya devam etti. 24 Mayıs'ta kaleden ve tüm gemilerden atılan top atışları eşliğinde Azak yakınlarında demir atıldı. Haziran ayı ortalarına kadar Azak'ta ve Taganrok'ta gemilerin ve mürettebatının hazırlıkları yapıldı. Denize açılmak için suların kabarması ve uygun rüzgârın çıkması beklendi. Nihayet Haziran ayı sonlarında donanmaya katılması planlanan bazı gemiler denize çıkmaya elverişsiz görüldüklerinden Azak'ta bırakıldı. Denize çıkmaya müsait olanlar Don ağzından açık denize çıktılar. Böylece Kerç'e gidecek olan donanmada toplam 10 gemi, 2 kadırga (galeri), 1 yat, 2 galiot, 3 brigantina, 4 deniz kayığı bulunuyordu. Don atamanı Frol Minaev 500 seçkin Don Kazağından oluşan kuvvetiyle filoya dâhil edilmişti²⁰.

İstanbul'da barış görüşmelerini yürütmek üzere olağanüstü elçilikle vazifelendirilen Ukraintsev, İvan Çeredeyev'le birlikte Moskova'dan yola çıkarak, önce Voronej'e geldi. Burada Ataman Mazeppa aracılığıyla Çar'ın mektubu Osmanlı padişahına ve Kırım Hanına gönderildi. Elçiler Voronej'den ayrılarak Azak'a geldiler. Ukraintsev 18 Haziran'da Azak'dan Taganrok'a geçti. Birkaç gün sonra da maiyetiyle birlikte, kendisini İstanbul'a götürmek üzere tahsis edilmiş olan *Krepost* adlı gemiye bindi²¹.

1699'da Don Nehri ağzı yakınlarında bulunan ve bir Kazak köyü olan Panşin'deki tersanede yapımı tamamlanmış olan *Krepost*, Türkçe'de *kale*, *hisar* manasına geliyordu ve yine aynı manalara gelen *Zamok*, *Kastel*, *Stadel* ve *Starçeyt* adlarıyla da biliniyordu. Gemi üç direkli bir yelkenli idi. Uzunluğu 37.8m, genişliği 7.3 m idi. 46-52 top kapasiteli, 110 kişilik mürettebata sahipti. Gemi, "*vurdukça güçlendiriyorlar*" şeklinde iddialı bir slogan taşıyordu. Elçiyi götürmek üzere yola çıktığında 44 topla teçhiz edilmişti. Kaptanı Hollanda asıllı Piter Fon-Pamburg, yardımcısı ise yine bir Hollandalı olan Gendrihson idi. Her ikisi de bir yıl önce Amsterdam'da Rusya hizmetine alınmışlardı. Geminin kılavuz kaptanı İsveç kökenli bir denizci olan Krestyana Otto idi ve onun da iki yardımcısı bulunuyordu. Gemideki 16 tayfanın bir kısmı Hollandalı bir kısmı Danimarka asıllı idi. Gemide Preobrajensk ve Semenovsk alaylarından toplam 111 asker görevliydi²².

Krepost'un da içinde bulunduğu Rus donanması Kerç'e hareket etmek üzere Taganrok'ta son hazırlıklarını tamamladıktan sonra amiral gemisinde üst düzey bir toplantı gerçekleştirildi. Kaptanlar bütün gemilerin donanımının tam olduğunu ve sefere hazır bulduklarını büyük bir memnuniyetle Çar hazretlerine bildirdiler. Donanma amirali ilk uygun rüzgârda demir almaları ve askerî eğitim manevrası için denize açılmaları talimatı verdi. Petro, Kerç önlerinde Osmanlı donanmasıyla çıkması muhtemel bir müsademe durumunda kendi denizcilerinin savaş yeteneğini bu suretle test etmek istiyordu. Rüzgârın yetersiz olması dolayısıyla donanma bir süre Taganrok limanında bekledi. Nihayet beklenen rüzgârın çıkmasıyla denize açıldı. Donanmadaki gemiler Taganrok açıklarında iki kısma ayrıldı ve toplam 1,5 saat süren temsili müsademe yapıldı. Amiral gemisinde beyaz flamanın çekilmesiyle operasyon sona erdi. Donanma o gün fırtınadan arızalanan gemilerin tamir edilmesi için

²⁰ Elagina, *a.g.e.*, s.127-129; Ustryalov, *a.g.e.*, s.274-276,282; Sergey Solovev(1864). *İstoriya Rossii s Drevneyşih Vremen*, 14, Moskva: s.332.

²¹ Elagina, *a.g.e.*, s.132.

²² Ustryalov, *a.g.e.*, s.281.

Taganrok'a geri döndü. Yaklaşık bir hafta sonra Kaptan Bekan öncülüğünde donanma yeniden Kerç istikametinde denize açıldı. Güçlü esen kuzeydoğu rüzgârında gemiler hızla ilerledi. Zararsız atlatılan birçok tehlikenin ardından ufukta Rusların Nikolsk Ucu diye adlandırdığı Yenikale görüldü. Donanma Kerç önlerine yaklaştı ve buradaki Türk donanmasının hemen yakınında demir attı. Bütün namlulardan selam atışları yapıldı. Türk gemilerinden üç kez yapılan top atışlarıyla cevap verildi²³.

2-Kerç Boğazı'nda Yaşanan Kriz

Azak Kalesi'nin düşmesinden sonra Rusya Azak sahillerinde tersane kurup gemiler inşa ederek, denizlerde de bir güç olduğunu tüm dünyaya ilan etmek istiyordu. Azak sahilindeki Taganrok tersanesi Rus donanması için bundan sonra önemli bir görev üstlenecekti. Birkaç yıl içinde Ruslar birçok harp gemisini buradan denize indirmiş bulunuyordu. Azak denizine çıkarak Karadeniz'e ilk adımını atan Rusya'nın bundan sonraki ilk hedefi, Karlofça'da Türk ve Rus murahhasları arasında tartışma konularından biri olan Kerç'e sahip olmaktı. Eğer Karlofça barışı yapılmamış ve Rusya müttefikleri tarafından yalnız bırakılmamış olsaydı Rusya'nın Azak'tan sonraki ikinci durağı Kerç olacaktı. Zira Kerç Türklerin elinde olduğu müddetçe Rus gemilerinin Azak denizinden Karadeniz'e çıkması mümkün değildi. Bu yüzden Azak'ın düşmesinden sonra Kerç Osmanlılar için de son derece önemli hale gelmiş bulunuyordu. Rusların maksadı Osmanlılar tarafından iyi bilindiğinden Kerç Kalesi tahkim edilerek kaleye 500 muhafız kuvveti yerleştirilmiş, Kerç çevresinde de güvenli istihkâm noktaları oluşturulmuştu. Bu çerçevede, Kerç Kalesi yakınlarında kurulan yeni kaleler asker sayısı artırılmak suretiyle cephane ve toplarla teçhiz edilerek iki deniz arası kapatılmaya çalışıldığı gibi, kurulan bu kalelerle Azak'ın dahi yeniden ele geçirilmesi düşünülmüştü²⁴. Temrek mevkiinde bir kale inşası başlatılmış, yeni kalelerin yapımı ve tahkimatı süratlendirilmiş, bir haseki kumandasında İstanbul'dan yeniçeri, cebeci ve topçu gönderilmiş, kale mevcudu artırılarak savunma tedbirleri alınmıştı. Rusların Kerç boğazını aşıp Karadeniz'e çıkmamaları için deniz kuvvetleri de güçlendirilmiş, bu çerçevede deniz ümerasından birçok kimse ile beraber donanmanın bir kısmı bu iş için görevlendirilmişti²⁵.

Rus donanması geldiğinde Kerç Kalesi Murtaza Paşa'nın komutası altındaydı. Kerç'te 4 gemi ve 9 ya da 10 kadırgadan oluşan Osmanlı donanması bulunuyordu ve donanmanın amirali Hasan Paşa idi. Kapıcıbaşı Mehmet Ağa, Rus elçisini İstanbul'a kadar güvenli bir şekilde götürmekle vazifeliydi. Osmanlı devleti nezdine gönderilen bir elçi huduttan içeri girer girmez kendisini İstanbul'a götürmek üzere bir mihmandar gönderilmesi genel teamüllerdendi. İşte Mehmet Ağa Rus elçisine mihmandarlık yapacaktı. Her zaman olduğu gibi elçiyi karşılayıp karayoluyla Kırım, Bucak, Tuna üzerinden İstanbul'a götürecekti. Ancak bu defa böyle olmadı. Rus elçisinin kendi gemileriyle Karadeniz üzerinden İstanbul'a gideceğini ilan etmesi, Kerç'te Osmanlı ve Rus yetkililer arasında günlerce süren ciddi problemlerin ve tartışmaların yaşanmasına sebep oldu.

Rus donanmasının beklenmedik bir şekilde Kerç önlerinde aniden ortaya çıkışı Kerç'teki Türk yetkilileri oldukça şaşırtmış ve kısa sürede Rusya'nın böyle bir donanma inşa etmiş olması bu şaşkınlıklarını daha da artırmıştı. Çünkü Rusya'da bizzat Ruslar tarafından güçlü bir donanmanın yapılabileceğine inanılmıyordu. Tatarlar Rusların tersane kurdukları ve gemi yapımına hız verdikleri bilgisini Murtaza Paşa'ya önceden haber vermişler, onu uyarılmışlar, ancak Rus gemilerinin topsuz olduğu ve Azak sığılıklarından geçemeyecekleri yönünde verdikleri bilgi, ihmale sebebiyet vermişti. Böyle gösterişli bir şekilde gelişleri, haliyle Kerç'teki Türk yetkililer arasında büyük şaşkınlık ve merak konusu oldu.

Rus donanması Türk gemilerini selamladıktan sonra Kerç'ten yaklaşık 10 km açıkta, Taman şehrinin karşısında konuşlandı. Rus donanma amirali tarafından, beyaz flama çekmiş

²³Ustryalov, *a.g.e.*, s.282-283; Elagina, *a.g.e.*, s.132-133.

²⁴Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi, IV/I*, s.2-3;Kurat, *Türkiye ve Rusya*, s.17.

²⁵Selim Hilmi Özkan (2007). "XVII. Yüzyılın Sonları ile XVIII. Yüzyılın Başlarında Osmanlı-Rus İlişkileri ve Karadeniz'in Güvenliği Meselesi", *Karadeniz Araştırmaları*, S.14, s.51.

bir İngiliz filikasıyla Boyar Fedor Matveyeviç Apraksin, maiyetindeki üç çavuş ve bir tercümanla Murtaza Paşa'ya gönderilerek elçinin geldiği haberi verildi. Aynı şekilde Murtaza Paşa tarafından da iki adet filikayla Türk yetkililer Rus amiral gemisine gönderilerek, Rus donanmasının böyle gösterişli bir şekilde gelişinin sebebi soruldu. Rus elçilik heyetini Kerç Boğazı'na kadar geçirmek üzere geldikleri, elçinin Rus askerî gemisiyle Karadeniz üzerinden İstanbul'a gideceği bilgisi verildi. Amiral Hasan Paşa bunun mümkün olmadığını, elçinin Karadeniz üzerinden gitmesine müsaade etmeyeceklerini, bunun için refakatçi gemilerin de verilmeyeceğini bildirdi. Aldığı bu cevap karşısında Rus amiralin kararlı bir biçimde, *"o halde elçilerini İstanbul'a kadar Rus donanması refakatinde götürmek mecburiyetinde kalacaklarını"* ilan etmesi ciddi gerginliğe yol açtı²⁶. Karadeniz'e ticari maksatla da olsa yabancı bir geminin çıkması düşünülemezken, askeri bir geminin, dahası donanmanın çıkmasına müsaade edilmesi Kerç'teki yetkililerin intiharı demektir. Çünkü Osmanlı devleti bu tarihe kadar tüm sahillerinin sahibi ve hâkimi olduğu Karadeniz'i bir iç deniz olarak görüyor ve ticari maksatla da olsa *"âhardan bir kayıgın Karadeniz'e çıkmasına mesâğ olmadığını"* ilan ediyordu. Yabancı gemilerin bu denize girmeleri ve ticaret yapmaları kesin olarak yasaktı ve bu yasaktan taviz verilmesi düşünülmüyordu²⁷.

Türk yetkililer elçinin deniz yoluyla götürülmesini göze alamadıkları için Rusları bu kararlarından vazgeçirmeye ve elçiyi karayoluyla gitmesi için ikna etmeye karar verdiler. Bu amaçla ertesi gün Ukraintsev'i taşıyan Krepost'a Kerç'ten iki yetkili gönderildi. Kendisinin İstanbul'a Kırım üzerinden karayoluyla götürüleceği ve bunun için kıyıya yaklaşması gerektiği bildirildi. Ancak Kırım hanlığıyla görüşecek herhangi bir meselesi olmadığını dile getiren ve Çar'ın talimatıyla hareket ettiğini belirten Ukraintsev'i ikna etmek mümkün olmadı. Elçi deniz yoluyla gitmekte kararlı olduğunu yineledi. Bu defa, deniz yoluyla, hele hele Karadeniz'de yolculuk yapmanın tehlikelerine işaret edildi. *"Anlaşılan siz bizim denizimizi tanımuyorsunuz. Öyle bir anına denk gelirsiniz ki, maazallah insanın yüreğini karartır. Karadeniz'e boşu boşuna kara denmemiştir. 15 Ağustos'tan sonra nasıl bir hale bürüneceğini hayal bile edemezsiniz"*²⁸ diyerek alınan bu kararı yeniden gözden geçirmesi istendi ise de sonuç alınamadı. Ukraintsev Tanrı'nın takdirine sığınarak her türlü tehlikeyi göze aldığını ifade ettikten sonra, derhal yola çıkmak istediğini Türk yetkililere bildirdi. Bu kararlılık karşısında yapılacak başka bir şey olmadığını gören Kapıcıbaşı elçiyi biraz daha oyalamak maksadıyla kendisine refakat edecek Türk gemilerinin hazır hale getirilmesi için birkaç gün mühlet verilmesini istedi. Bu arada kendisinin Kerç'e yaklaşmasını, eşlik eden Rus donanmasının ise görevini yerine getirdiği ve artık geldiği yere yani Azak'a dönmesi gerektiği bildirildi. İstediklerini elde etmiş olan Ukraintsev, her ihtimale karşı, kendisinin yolcu edilmesinden sonra ancak Rus donanmasının Azak'a geri dönebileceğini ifade etmekten geri durmadı²⁹.

Ertesi gün Krepost top atışları eşliğinde Rus donanmasından ayrılarak Kerç'e yaklaşık 5 km mesafede bulunan Türk gemilerine yaklaştı. Rus donanması ise her ihtimali düşünerek beklemeye devam etti. Bu arada Türk denizciler yapılan bu görüşmeler esnasında merak ettikleri Rus donanmasını, gemileri ve mürettebatını inceledi. Topları, tayfaları ve askerlerin eğitimlerini izledi. Gemideki askeri araç-gereç ve takımlara dokundular, gemilerin hangi cins ağaçtan yapıldığını anlamaya çalıştılar. Bunun için ağaçların üzerindeki zifti kazıldılar³⁰.

Aynı şekilde Ruslar da ilerisi için bir fikir oluşturmak üzere Kerç Kalesi'ni yakından görmek istediler ve Türk gemilerini ve askerî donanımlarını anlamaya çalıştılar. Bu esnada ilginç sohbetler de yaşandı. Tümamiral Kryoys alışveriş yapma bahanesiyle Kerç şehrini ve

²⁶ Ustryalov, a.g.e., s.283-284; Elagina, a.g.e., s.133-134.

²⁷ İdris Bostan (1995). "Rusya'nın Karadeniz'de Ticarete Başlaması ve Osmanlı İmparatorluğu (1700-1787)", *Belleten*, C.LIX, S.23, s.353; Kemal Beydilli (1991). "Karadeniz'in Kapalılığı Karşısında Avrupa Küçük Devletleri ve "Miri Ticaret" Teşebbüsü", *Belleten*, C.LV, S.214, s.688. Karadeniz'in bu statüsü Rusya'nın gelişmesiyle sarsılacak ve 1774 tarihli Küçük Kaynarca Antlaşması Karadeniz'i bir iç deniz olmaktan çıkaracaktır. Rusya Karadeniz ve Akdeniz'de kendi gemileriyle ticaret yapma hakkı kazanacaktır.

²⁸ Ustryalov, a.g.e., s.284-285; Elagina, a.g.e., s.134; Solovev, *İstoriya Rossii*, 14, s.332.

²⁹ Ustryalov, a.g.e., s.285; Elagina, a.g.e., s.134.

³⁰ Ustryalov, a.g.e., s.284.

Türk donanmasını yakından görmek istedi. Kaptanlar Rokus-Kin, Bekan ve Preobrajensk Alayı albaylarından Blyumberg ile birlikte iki adet filikaya binerek Kerç'e çıktı. Amiral Hasan Paşa onları burada nezaketle karşıladı. Misafir ederek kahve ikram etti. Sohbet esnasında misafirlerin milliyetlerini öğrenmek istedi. Türkiye'nin dostları olan İngiltere ve Hollanda asıllı olduklarını, Rusya hizmetine girdiklerini öğrenince oldukça şaşırды. Bu şaşkınlığını gizlemeyince Amiral Kryoys, Hollanda ve İngiltere'nin aynı zamanda Rusya'nın da dostu olduğunu ve önemli ticari ilişkilerinin bulunduğunu ifade ettikten sonra, kim daha fazla para verirse ona hizmet etmenin gayet doğal olduğunu, bu durumdan alınmamaları gerektiğini söyledi. Konuyu Karadeniz'e ve Türk gemilerine getiren Hasan Paşa, Karadeniz'de seyretmenin tehlikelerine işaret etti. Türk gemilerinin büyük ve hacimli olduklarını, toplarının 3 put'luk taş gülle atabilecek çapta olduğunu gururla söyledi. Kryoys ise altta kalmayarak Rus gemilerinin taş güller kullanmadığını, zira taşın çoğu zaman parçalanarak uçtuğunu, onun yerine 6, 12, 18 ve 30'ar librelik dökme demir güller attığını ifade etti³¹.

Bu görüşmenin ardından Hasan Paşa'nın yanından ayrılan ve gizli maksatları için Kerç'e yönelen Kryoys ve beraberindekileri Kerç'te bir sürpriz bekliyordu. Ekip sahile çıktıktan sonra doğrudan şehrin kapılarına yöneldi. Türk ve Tatarlar davetsiz gelen bu misafirlerin art niyet taşıdığını, kalenin askerî ve güvenlik durumunu incelemek istediklerini anlayarak yollarını kesti. Vaziyeti kale komutanı Murtaza Paşa'ya bildirdiler. Murtaza Paşa derhal olay yerine adamlarını gönderdi ve şehre girmelerine engel olunmasını, alışveriş için ihtiyaçları ne ise temin edilip gemilerine gönderileceğini nazik bir dille duyurdu. Böylece şehre girmelerine mani olundu ise de, bu süre içerisinde Kryoys ve adamları Kerç Kalesi'ni incelemeye ve seyir koridorunu ölçmeye muvaffak oldu. O'nun tespitlerine göre kale duvarları ve kuleleri oldukça eski idi ve 6 librelik toplardan yapılan atışlarla çok kolay yıkılabilirdi. Kryoys ayrıca bu ziyareti esnasında, Kerç'te Rusya hizmetinde olup da Karadeniz'e birçok kez çıkmış subayların bulunduğunu ve onların Kerç'ten İstanbul'a gidecek yolu Kerç'teki Türklerden daha kolay bulabileceklerini öğrenmiş ve bu tespitlerini Rus yetkilileriyle paylaşmıştı³².

Kryoys ve adamlarının Kerç'e çıktığı aynı gün donanma amirali Golovin de Amiral Hasan Paşa'yı ziyaret etmişti. Yaklaşık bir saat süren bu görüşme esnasında Hollanda dülgeri kılığında, Rus amiral gemisinde görevli küçük rütbeli bir subay görünümüyle Çar Petro da yanlarında idi³³. Zaman zaman tebdil-i kıyafetle ya da başka bir kimlikle hiç olmadık ortamlara girdiği bilinen Petro bu defa da sıradan bir asker kimliğiyle Türklerle yapılan görüşmeleri bizzat yakından takip etmek istemişti.

Ukraintsev'in deniz yoluyla gönderilmesi konusunda Türk yetkililer mutabık kalmış, ancak karayoluyla gönderilmesi için O'nu ikna etme düşüncelerinden de tam olarak vazgeçmemişler, bunu gerçekleştirmek için zaman kazanmaya çalışmışlardı. Ancak verilen birkaç günlük mühlet dolunca Ukraintsev adamlarından birini Kapıcıbaşı'na gönderdi ve yola çıkmak istediğini duyurdu. Kapıcıbaşı hava muhalefetini ileri sürerek, bu havada denize çıkmamanın mümkün olmadığını, ayrıca gemilerin güzergâhında su altı kayalıklarının bulunduğunu, etrafını dolaşmanın ise imkânsız olduğunu söyledi. En doğru kararın İstanbul'dan verilen program çerçevesinde kara yoluyla gitmek olduğunu Ukraintsev'e yinedi. Ukraintsev kapıcıbaşının kendisini karayoluyla götürmek için yalan söylediğini, oyalamak istediğini düşündüğünden, bu iddiaların doğru olup olmadığının araştırılması için Kaptan Pamburg'un direktifiyle seyrüfeti pilotu Krestyana Otto'yu bahsedilen kayalıkların bulunduğu mekâna gönderdi. Yapılan incelemede kayalık alanın gemilerin geçişine engel teşkil etmeyecek derinlikte bulunduğu, ayrıca çevresini dolaşmanın da mümkün olduğu Otto tarafından tespit edilerek Ukraintsev'e iletildi. Ukraintsev aldığı bu bilgi üzerine son ve kati bir cevap verilmesi isteğiyle Kapıcıbaşı Mehmet Ağa'ya yeni bir adamını gönderdi. Mehmet Ağa daha fazla itiraz edemedi ve hava sakinleşir sakinleşmez yola çıkılacağını, dört adet Türk

* 1 Put 16.38 kiloya eşit ağırlık birimi. Bu durumda 3 put 49 kilo civarındadır.

³¹ Ustryalov, *a.g.e.*, s.285-286.

³² Ustryalov, *a.g.e.*, s.286.

³³ Elagina, *a.g.e.*, s.135; Ustryalov, *a.g.e.*, s.286.

gemisinin elçiyi taşıyan Krepost'a refakat edeceğini bildirdi. Kısa bir süre sonra da Ukraintsev'in Kerç önünde yelken açmaya hazır halde bulunan Türk konvoy gemilerine katılması istendi³⁴.

Ukraintsev'in deniz yoluyla gönderilmesi hususunda Türk tarafının artık itirazı olmadığına kanaat getiren Çar Petro, Ukraintsev'le vedalaştı ve onun Kerç'e hareket etmesinden birkaç saat sonra bütün donanmasıyla Türk gemilerini selamlayarak Taganrok'a doğru dönüş yoluna girdi. Taganrok'a vardığında Petro ilk olarak kiliseyi ziyaret edecek ve istediklerini Türklere kabul ettirdiği için Tanrı'ya şükredecektir³⁵.

Petro Osmanlı devletiyle başlayan barış müzakereleri sürecinde böylece ilk zaferini gerçekleştirmiş, sürecin Rusya lehine avantajlı başlamasını sağlamıştı. Rus donanması Azak'ta bulunduğu sırada araştırma ve incelemelerde de bulunmuş, her müsait durumda denizciler ölçümler gerçekleştirmiş, Azak denizinin haritasının hazırlanması için ilk temel verileri oluşturmuştu. Bu veriler tabii ki Azak denizinin tümünü içine almıyordu. Sadece kuzeydoğu kısmı, şimdiki Taganrok körfezi, Taganrok'tan batıya doğru uzanan alanı içine alıyordu. Bu harita Moskova'da Shonbet tarafından 1701'de *Polus Meotis Denizi'nin Doğu Kısmı* adıyla bastırıldı. Bunun dışında Kryuys tarafından *Don Nehri Atlası* hazırlandı. Bu seferde elde edilen bilgiler Rus hidrografyasının başlangıcını oluşturdu³⁶.

3-Krepost'un Karadeniz'e Çıkışı ve İstanbul'a Hareketi

Rus donanmasının Azak'a dönmesinden sonra elçi Ukraintsev ile Kerç'teki Türk yetkililer arasında yeniden sıkıntılar baş gösterdi. Amiral Hasan Paşa Rus donanmasının Kerç'ten ayrılmasından kısa bir süre önce elçiye refakat edecek Türk gemilerinin demir almasını emretmiş, bu sinyali alan Rus gemileri de artık hiçbir sorun kalmadığını görerek Azak istikametine dönüşe geçmişti. Ancak bu sırada hava aniden bozmuş, rüzgâr lodosa dönüşmüş, Krepost ve ona refakat edecek olan Türk gemileri için Kerç Boğazı'ndan Karadeniz'e çıkmak imkânsız hale gelmişti. Hareket ertelenince, bu durum Ukraintsev tarafından Türklerin yeni bir hilesi olarak düşünülmüş ise de gerçeği anlamakta gecikmemiştir³⁷.

Ertesi gün havanın biraz düzelmesi üzerine Ukraintsev bir an evvel yola çıkılması için ısrar etmeye başladı. Oysa halen hava bozuktu. Rüzgârın muhalif olduğu, böyle bir fırtınada denize açılmanın bile bile hayatlarına mal olacağı, üstelik Kaptan Pamburg'un genç ve deneyimsiz olduğu, Karadeniz'i de tanımadığı söylendi ise de, Türklerin kendisini oyalamak istediklerini, karayoluyla götürmek için bahane ürettiklerini düşünen Ukraintsev'i ikna edemediler. Bunun üzerine Amiral Hasan Paşa, emrindeki tüm kaptanlarla birlikte Krepost'a geldi. Bu kaptanların içinde Hollanda asıllı olup Osmanlı hizmetine girerek Müslüman olmuş, Karadeniz'i iyi tanıyan kaptanlar da vardı. Kaptanlar böylesi olağanüstü kötü bir havada göz göre göre tehlikeye atılmaması, birkaç gün havanın sakinleşmesi için beklemesi gerektiği yolunda Ukraintsev'i ikna etmeye çalıştılar. Eğer birkaç gün içerisinde hava sakinleşmezse Krepost'u sahilten kadirgalarla halatlara bağlayarak bütün Türk donanması nezaretinde Kefe ve Balaklava yakınlarından bizzat kendilerinin geçireceklerini söylediler. Karadeniz haritasını açarak Ukraintsev'e bu düşüncelerini harita üzerinde izah ettiler. Asıl gayesi bir Rus gemisini Karadeniz'e çıkarmak, Rusların denizlerde de iddiasını ispatlamak ve geminin ihtişamını İstanbul'da, Osmanlıya ve tüm dünyaya göstermek olan Ukraintsev, Krepost'un halatlarla götürülmesi planını son derece onur kırıcı buldu ve buna asla izin vermeyeceğini söyledi³⁸.

Hava muhalefetinin Türklerin bahanesi olduğunu düşünen Ukraintsev tek başına yola çıkmaya karar verdi. Krepost'un kaptanı Pamburg'a bu kararını bildirerek onun görüşünü aldı. Pamburg denize açılmalarının mümkün olduğunu, Kırım limanlarına uğramadan pusula yardımıyla doğrudan İstanbul'a gidilebileceğini söyledi. Haritasını açtı ve Türk yetkililerin

³⁴ Ustryalov, a.g.e., s.286-287; Elagina, a.g.e., s.135.

³⁵ Ustryalov, a.g.e., s.287.

³⁶ Elagina, a.g.e., s.136-137.

³⁷ Ustryalov, a.g.e., s.288.

³⁸ gös.yer.

huzurunda seyir planını Ukraintsev'e izah etti. Türk denizciler ise bu anlatılanlara itiraz etmekle kaldı³⁹.

Yaklaşık iki saat süren çetin tartışmanın ardından Ukraintsev gece yarısı da olsa uygun ilk rüzgârda yola çıkacağını ilan etti. Bu kararlı tavrın karşısında Amiral Hasan Paşa sorumluluğun kendilerine ait olmadığını, kararın bizzat elçinin kendisi tarafından alınmış olduğunu belgeleyen bir yazılı metin vermesini istedi. Ukraintsev bu kararın kendisi tarafından değil, bizzat hükümdarı tarafından verilmiş olduğunu söyleyerek isteği geri çevirdi. Hasan Paşa tartışmayı daha fazla sürdürmek istemedi. Her şeye rağmen elçiyi tek başına gönderme riski alamadığından Krepost'a refakat etmek üzere daha önce tespit edilen dört Türk gemisinin yola çıkacağını ilan etti. Böylece biraz gecikmeli de olsa Ukraintsev'in isteği yerine getirilmiş oldu⁴⁰.

Rüzgârın uygun yönde esmeye başladığı 28 Ağustos günü Ukraintsev Kaptan Pamburg'a yelkenlerin çekilmesini ve Kerç Boğazı'ndan çıkılmasını emretti. Böylece Krepost Kerç Boğazı'nı geçti ve Karadeniz'e çıkan ilk Rus askerî gemisi olma şerefini kazandı. Refakat edecek olan dört Türk gemisi de Krepost'u takiben boğazdan çıkarak Karadeniz'e girdi. Amiral Hasan Paşa Kerç'te kaldı. Bu gemilerden birine Kapıcıbaşı bindi. Ukraintsev yol boyunca Türk gemilerinden uzaklaşmayacağına dair Kapıcıbaşı'na söz verdi. Krepost güney Kırım sahillerini seyrederek ağır ağır yol aldı. Hem rüzgâr yetersizdi hem de Türk gemileri ağır ilerliyordu. Krepost söz verdiği gibi onlardan uzaklaşmamaya özen gösteriyordu. Ancak bir müddet sonra aradaki mesafe oldukça açıldı. Türk gemileri geride kaldı, adeta görünmez oldu. Krepost Balaklava yakınlarında Türk gemilerini beklemek üzere demir attı. Türk yetkililerin su ve benzeri ihtiyaçlar için Balaklava'ya uğraması teklifini dahi reddeden Ukraintsev sözünde durmayarak yani Türk gemilerini beklemeden doğrudan İstanbul'a hareket edilmesini emretti. Rüzgârın da müsait yönde esmesiyle bu fırsatı kaçırmak istemeyen Krepost hızla yol aldı. 2 Eylül (12 Eylül) günü sabahın erken saatlerinde artık Anadolu sahilleri ve Ereğli şehri görünüyordu. Kaptan Pamburg rotayı çok fazla solda tuttuğundan gemi boğaza düşmemişti. Pamburg kısa sürede hatasını düzeltti. Ereğli'den İstanbul Boğazı'na doğru seri bir biçimde sahili uzunlamasına geçti. Aynı gün öğle vakti boğazın tam ortasına girdi⁴¹.

4-Krepost'un Boğazdan Girişi ve İstanbul'da Çıkardığı Olay

Krepost akşam karanlığına kadar boğazda seyretti. Rus denizciler sahili dikkatlice incelediler. Zaman zaman ölçümler yaparak boğazın derinliğini öğrenmeye çalıştılar. Ukraintsev Çar'a yazdığı şifreli mektubunda boğaza dâir bu gözlemlerini şöyle anlatıyor; *"Tepelerde iki yüksek hisar vardı. Geceleri onlardan çok güçlü fenerler yanıyordu. Boğazın derinliği 20, 30, 40 sajen*. Su Karadeniz'den Akdeniz'e hızlı bir biçimde akıyor"*⁴².

Gemi güneşin batmasıyla birlikte İstanbul'dan 3 mil* uzakta bulunan ve zengin Rum navluncuların yaşadığı bir köy olarak bilinen Yeniköy önlerinde demir attı. Burada kendisine refakat eden Türk gemilerini beklemeye başladı. Kapıcıbaşı ertesi günü akşamı geldi. Türk teamülleri gereği Padişahın emri olmadan İstanbul önlerine gelemeyeceği elçiye söylendi. Burada beklemesi ve elçilik adetlerine riayet etmesi gerektiği kendisine bildirildi. Kapıcıbaşı Ukraintsev'in gelişini haber vermek üzere derhal İstanbul'a gitti. Birkaç saat sonra geri döndü ve konaklayacağı hanenin henüz hazırlanmamış olması dolayısıyla padişahın kendisini üç gün sonra kabul edeceği söylendi. Ayrıca Yeniköy önünden İstanbul'a geçirilmesi için saltanat kayıkları gönderileceği bildirildi. Rus gemisiyle İstanbul'a girerek Topkapı Sarayı'nın tam karşısına demir atması talimatı almış olan Ukraintsev, kayık gönderilmesini ilk başta istemedi ve kendi gemisiyle İstanbul'a girmek istediğini söyledi. Osmanlının elçi kabul kuralları gereği

³⁹ gös.yer.

⁴⁰ Ustryalov, a.g.e., s.289.

⁴¹ Ustryalov, a.g.e., s.289-290; Elagina, a.g.e., s.138.

* Sajen 2.13 metrelik uzunluk ölçüsü birimi.

⁴² Ustryalov, a.g.e., s.515-516.

* 1 deniz mili 1.852 m.

bunun mümkün olmadığı, bu durumun hakaret ve nezaketsizlik sayılacağı münasip bir dille izah edildi. Bunun üzerine elçi istemeyerek de olsa bu teklifi kabul etti. Ancak yine de Krepost'un sandalların önünde İstanbul'a girmesini şart koştu⁴³.

Tayin edilen günün sabahı elçiyi almak üzere Kapıcıbaşı Kaplan Çelebi 50 adet kayık ve sandalla Krepost'a geldi. Ukraintsev bütün maiyetiyle birlikte üç adet saray kayığına yerleşti. Krepost ve ona Kerç'den itibaren refakat eden Türk gemileri önde, elçiyi ve diğer yetkilileri taşıyan saltanat kayıkları arkada olduğu halde İstanbul'a hareket edildi. Bu esnada Boğazdaki askeri istihkâmlardan top atışları yapıldı. Şehre bir mil kala gemiler şiddetli esen karşı rüzgâr dolayısıyla durmak mecburiyetinde kaldı. Kaptan Pamburg Çengelköy önlerinde demir attı. Elçiyi taşıyan sandallar ise boğazda yol almaya devam ettiler⁴⁴.

Sarayın yakınındaki iskelede toplanmış olan halk meraklı bakışlarla deniz yoluyla gelen ilk Rus elçisini bekliyordu. Kalabalığın önünde elçiyi karşılamak üzere Çavuşlar Emimi Ağa ve Yeniçeri çorbacısı, 100 kadar atlı çavuş ve 200 kadar yeniçeri bulunuyordu. Ukraintsev Çar'a yazdığı şifreli mektubunda ne kadar gerçekçi bilinmez ama bu kabul törenini bizzat padişahın izlediğini yazmaktadır⁴⁵.

Nihayet beklenen vakit geldi, kayıklar iskeleye yanaştı ve elçi ile maiyeti karaya çıktılar. Elçilere padişah adına, sağlık ve sıhhatleri soruldu. Ukraintsev ve beraberindekileri almak üzere kıyıda 100 kadar eyerli at hazırlanmıştı. Ukraintsev burada müzeyyen bir ata bindirildi ve kendisi için hazırlanan konağa götürüldü. Bu konak sahilde Meryem Ana Kilisesi (Bogoroditz Nadejdi)'nin yakınında, Kum kapısına yakın bir mevkide bulunuyordu ve Maktul Kıncı Ali Paşa'nın konağı idi⁴⁶. Fevkalade elçiler Osmanlı toprağına ayak bastıktan itibaren ayrıldığı zamana kadar hükümetin misafiri sayıldığından, Türkiye'de buldukları müddetçe yol, iaşe, ibate ihtiyaçları devlet tarafından karşılanırdı. Elçilere yapılan bu masraflar duruma göre, muhatap devletin büyük ve küçük oluşuna göre değişebilirdi⁴⁷. Rus elçilerin tâyin ve günlük masraflarının karşılanmak üzere her bir gün için olağanüstü elçiyeye 100 altın ve murahasına 60 altın verilmesi kararlaştırıldı⁴⁸.

Ertesi gün Krepost İstanbul'a girerek padişahın, vezirlerin ve halkın meraklı bakışları arasında Topkapı Sarayı'nın tam karşısına demir attı. Çar Petro'nun hayali gerçekleşmiş, talimat yerine getirilmişti. Rusların bu tavrını "*küstahlık*" olarak nitelendiren Akdes Nimet Kurat, bu tavrın Bâbı-ı Ali tarafından ciddiye alınmamış olması ve geminin Osmanlı çevrelerinde küçümsenmiş olması dolayısıyla buna müsaade edilmiş olabileceğini belirtir⁴⁹. Ancak unutulmamalıdır ki, Karlofça barışı ile asırlardır imparatorluğun ayrılmaz parçaları sanılan toprakların; Macaristan ve Erdel'in, Dalmaçya, Mora ve önemli Ege adalarının, Podolya ve Güney Ukrayna'nın yitirilmesi Osmanlı moralini öylesine iflas ettirmişti ki, Rusya'nın bu cüretine ses çıkartamaz hale gelinmişti.

İstanbul'da Rus elçilerinin ilk işi Kaptan Pamburg'u, tebrik etmek üzere Fransız, İngiliz ve Hollanda elçilerine göndermek oldu. Fransız ve Hollanda elçileri Pamburg'u muhabbetle karşıladı ve tebrik etmeleri dolayısıyla müteşekkir oldular. İngiltere elçisi ise, kapıya gönderdiği bir elçilik çalışanıyla Pamburg'la görüşecek herhangi bir şeyi olmadığını bildirerek görüşmeyi kabul etmedi. Pamburg'un Hollanda asıllı olması, İstanbul'da tanışlarının bulunması dolayısıyla İngiltere hariç yabancı elçilikler kendisini iyi karşılamış olabilirdi, ancak Ukraintsev'e karşı münasebetleri tam anlamıyla menfi oldu. Rus elçisinin gelişi ve Osmanlı devlet adamlarıyla barış müzakerelerine girişmesi aslında İstanbul'daki yabancı elçilerin hiç de hoşuna gitmemişti. Özellikle İngiliz ve Hollanda elçileri Ukraintsev'e düşmanca bir tutum

⁴³Ustryalov, *a.g.e.*, s.290; Elagina, *a.g.e.*, s.139.

⁴⁴Ustryalov, *a.g.e.*, s.290-291; Elagina, *a.g.e.*, s.139.

⁴⁵Ustryalov, *a.g.e.*, Ekler kısmı, s.517

⁴⁶Osmanlı-Rus İlişkileri Tarihi, s.164; Ustryalov, *a.g.e.*, s.291; Tarih-i Raşid, s.486.

⁴⁷İsmail Hakkı Uzunçarşılı (1988). *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara: TTK, s.276-277.

⁴⁸Tarih-i Raşid, s.486.

⁴⁹Kurat, *Türkiye ve Rusya*, s.14.

sergilemişlerdi. Osmanlıyla barış müzakereleri yürüten Ukraintsev hükümetine gönderdiği raporlarda, Avusturya, Venedik, İngiliz ve Hollanda elçilerinden hiçbir yardım görmediğinden yakındı. Bu elçilerin kendi aralarında ve Osmanlı ricaliyle serbestçe toplantılar icra ettiklerini, bu toplantılara kendisini davet etmediklerini, ziyaretine gelmediklerini, Osmanlı devletiyle söz birliği içerisinde olduklarını ve kendi çıkarları peşinde koştuklarını sitayişle hükümetine yazdı⁵⁰.

Krepost'un gelişi İstanbul'da muazzam bir heyecan yarattı. Şimdiye kadar denizcilik ve gemi yapımı konusunda tecrübesiz ve bunun için gerekli araç-gerece sahip olmayan bir devletin böyle kısa bir sürede bunu gerçekleştirmiş olması derin kaygı ve merak uyandırdı. Türk, Rum, Alman, Yahudi, Ermeni binlerce insan her gün sandallar ve kayıklarla yanaşarak Krepost'u yakından görmek istedi. Rus kaynaklarının verdiği bilgiye göre Krepost İstanbul'da öyle bir yankı uyandırmıştı ki, bizzat padişahın kendisi ve Veziriazam Krepost'u görmeye gelmişler⁵¹, Padişah bu kadar büyük bir geminin Don Nehri ağzının sığ sularından denize nasıl çıktığına şaşırılmış ve duyduğu rahatsızlığı çevresine yansıtmıştı. Krepost'u inceleyenler arasında denizcilikten ve gemi yapımından anlayanlar, geminin özellikle yelkenlerine, halatlarına ve armasına dikkat ettiler. Padişaha yakın çevreler geminin altının düz olduğu ve fırtınalı havalarda yüzemeyeceği, derhal sulara gömüleceği, Çar'ın denizcilikten anlayan teknik elemanlarının olmadığı ve Rusların denizlerde seyrüsefere kabiliyetsiz oldukları şayiası çıkardılar⁵². Osmanlı yetkilileri Ruslara gemi yapımını öğrettikleri ve onlara kaptanlar verdikleri için bilhassa Hollandalılara hayıflandılar. Hollanda'nın İstanbul'daki elçisi Kolier hükümete çağrılarak ikaz edildi. Kendisinden açıklama istendiğinde Kolier, vatandaşlarının hür olduklarını, istedikleri ülkeye hizmet etmekte serbest olduklarını söyledi. Ayrıca Kaptan Pamburg'un volontarist olduğunu ve Hollanda topraklarından kovulmuş bulunduğunu ifade etti⁵³.

Rus donanmasının durumunu öğrenmek isteyen Türk yetkililer, Rusya'nın ne kadar gemisi olduğunu, bu gemilerin donanımlı olup olmadığını, silahlarını ve büyüklüklerini Ukraintsev'den sordular. Ukraintsev Çar'ın çok sayıda gemisi olduğunu, gemilerin altlarının düz olmadığını, Don Nehri'nden rahat bir biçimde denize çıkabildiklerini söyledi ve Kerç'deki Türk yetkililerin Rus donanmasının azametini şahit olduğunu belirtti⁵⁴. Aslında Ukraintsev Rus gemilerinin altının düz olduğu yönünde Türklerin iddialarını yalanlasa da bu bir hakikatti ve kendisi de Krepost'un pek sağlam ve denizde yüzmeye elverişli olmadığını Karadeniz seyahati boyunca anlamıştı. İstanbul'da iken Çar'a yazdığı bir mektupta bunu itiraf ediyor, hafif rüzgârda bile şiddetli gıcırdaydığını, yalpaladığını ve çok su aldığını dile getirdikten sonra Türk gemilerinin, hatta kayık ve sandallarının dahi ne kadar sağlam ve kullanışlı olduğunu itiraf ediyordu. İstanbul'da Türk ve Fransız askeri gemilerinin demir muhafazalı olduğunu, Rus gemilerinin de böyle olması gerektiğini hükümdarına öneriyordu⁵⁵.

Karadeniz'den İstanbul'a gelen ilk Rus gemisi ilerleyen günlerde İstanbul'da bir de krize yol açtı. Olay şöyle gelişti: Ukraintsev ve yakın maiyeti konağa yerleşmişler ve henüz barış müzakerelerine başlanmamıştı. Kaptan Pamburg ise askeri mürettebatla gemide kalmaktaydı. Bu sıralarda Kaptan Pamburg İstanbul'da bulunan Fransız ve Hollandalı tanışlarını gemiye davet etti. Onlarla birlikte sabahın erken saatlerinden gece geç vakitlere kadar içti, eğlendi. Zil zurna sarhoş oldu. Tam gece yarısı geminin tüm silahlarını ateşledi. Topların kuru sıkı doldurulmuş olması herhangi bir zarara yol açmadı. Ancak İstanbul'da gece yarısı öyle korkunç bir gürültü meydana getirdi ki, sarayda büyük bir panik yaşandı. Rus kaynakları bizzat padişahın hanesinden dışarı fırladığını, saraydaki hamile kadınların gürültü

⁵⁰ Solovev, *İstoriya Rossii*, 14, s.332-333,335; Teplova, *a.g.e.*, s.10.

⁵¹ Ustryalov, *a.g.e.*, s.292. Ukraintsev Çar'a yazdığı mektubunda kaptanın, kılavuz kaptanın ve askerlerin verdiği bilgiye dayanarak padişahın Krepost'u görmeye geldiğini yazmaktadır. Bkz, *aymı eser* ekler kısmı, s.518; Şirokorad, *a.g.e.*, s.75. İncelediğimiz Osmanlı kaynakları içerisinde böyle bir malumata rastlanmamıştır.

⁵² Ustryalov, *a.g.e.* s.291; Elagina, *a.g.e.*, s.140.

⁵³ Ustryalov, *a.g.e.*, s.291.

⁵⁴ *gös.yer.*

⁵⁵ Ustryalov, *a.g.e.* Ekler Kısmı, s.518.

ve korkudan dehşete kapılarak düşük yaptıklarını iddia eder. Bu iddialar biraz abartılı olmakla birlikte, İstanbul'da bir fevkaladeliliğin yaşandığı anlaşılmaktadır. İstanbul'daki yabancı elçilik kulislerinde, Rus donanma amiralinin Ukraintsev başkanlığındaki Rus elçilik heyetini Kerç'den İstanbul'a uğurladıktan sonra 10 savaş gemisi ve 40 parça donanmayla Karadeniz'e çıktığı, Trabzon, Sinop, Amasra'yı tarassut altına aldığı söylentilerinin dolaştığı bu sıralarda böyle bir olayın yaşanması Osmanlı devlet adamlarını daha da kaygılandırdı. Krepost'dan açılan ateşlerin Karadeniz'de dolaşan Rus donanmasına İstanbul boğazına girmesi için sinyal gönderdiği yorumları yapıldı. Ertesi gün sabah erkenden Divân-ı Humâyun Baş tercümanı Aleksandr Mavrokordato Ukraintsev'e gönderilerek bu sorumsuzca ve çılginca yapılan olay protesto edildi. Yukarıda iddia edildiği gibi padişahın hanesinden dışarı fırladığı, haremdeki hamile kadınların korkularından erken doğum yaptıkları, padişahın bu duruma çok öfkelenildiği dile getirildi. Kaptan Pamburg'un görevinden alınması, cezalandırılmak üzere elçinin konağına getirilmesi istendi. Ukraintsev, kaptanın bunu niçin yaptığını bilmediğini, zaten sorgulamak üzere elçilik konağına çağırıldığını, eğer açılan ateş sultanı kaygılandırmış ise kaptanın kati bir şekilde ikaz edileceğini, ancak bu durumun onun görevinden alınmasını icap ettirmediğini ifade etti. Mavrokordato, böyle bir küstahlığın tekrarı durumunda kaptanın zindana atılacağı, Krepost'un ise tersaneye, Türk gemilerinin arasına çekileceği uyarısını yaptı. Ertesi gün Kaptan Pamburg elçilik konağına gelerek olanları itiraf etmiş, Ukraintsev de gereken uyarıları yapmıştır. Böylece Kaptan Pamburg'un sebebiyet verdiği bu kriz kapanmış ve bir daha tekrar etmemiştir⁵⁶. Zaten bir süre sonra başlayan barış müzakerelerinin kıyasıya bir diplomatik savaşa dönüşmüş olması ve zaman zaman tansiyonun artması tarafları bu hassas süreçte daha dikkatli olmaya zorlamış olmalıdır.

B-OSMANLI-RUS BARIŞ MÜZAKERELERİ VE İSTANBUL ANTLAŞMASI (1700)

1-Ukraintsev'e Verilen Talimat (*Nakaz*)

Osmanlı devleti Haçlı birliğine karşı yürüttüğü uzun muharebelerden sonra Rusya hariç diğer devletlerle büyük toprak kayıplarına mal olan barış antlaşmaları imzalamış, Rusya ile sadece iki yıllık mütareke akdetmişti. Rusya hiç vakit kaybetmeden bu mütarekeyi uzun bir barış sürecine dönüştürmek isterken, ele geçirdiği Azak kalesi ve Özü nehri boyundaki kalelerde Rus hâkimiyetinin Osmanlılarca tanınmasını istiyordu. Bir de Kırım hanına ödediği vergi yükünden kurtulmayı arzuluyordu. Karadeniz'e inmek gibi daha birçok iddiaları ve beklentileri olsa da, barış müzakerelerine damgasını vuracak noktalar bunlardı. Uzun ve tartışmalı bir yolculuğun ardından geldiği İstanbul'da Ukraintsev'i yabancı olmadığı diplomatik bir savaş bekliyordu. İstanbul'a gelen tüm Rus elçileri gibi Ukraintsev de bütün bunlara hazırlıklıydı.

İstanbul'a gelen Rus elçilerine hükümetleri tarafından açık ve gizli vazifeleriyle ilgili *nakaz* adlandırılan bir talimatname verilir, önemli bir değişiklik olmadıkça elçiler bu talimatnameye sıkı sıkıya bağlı kalırdı. Bu talimatnamelerde elçiye verilen emirler ve nasıl yerine getirileceği en ince detayına kadar maddelenir, elçinin sorumlulukları ve yabancı bir ülkedeki davranış biçimi belirtilirdi. Elçilerin konuşmaları, Türk muhataplarının muhtemel sorularına verecekleri cevaplara kadar her detay talimatnamede bulunurdu. "*Eğer sana vezir şunu sorarsa...*" diye başlayan cümleler talimatnamelerin klişe sözü idi. Talimatnameler son derece önemli olduklarından içindekilerin mahiyetini elçilik heyetinden sadece bir kaç kişi bilebilirdi⁵⁷. Bu cümleden olarak, İstanbul'da müzakereleri nasıl yürüteceğine dair Ö.A. Golovin tarafından hazırlanan Ukraintsev'in talimatnamesi, donanmaya dâhil olduktan sonra kendisine takdim edilmişti. Bu gizli talimatta belli başlı şu hususlar yer alıyordu:

1-Yapılacak antlaşmanın süresiz olması, yani "*ebedi barış*" özelliği taşıması

⁵⁶ Ustryalov, *a.g.e.*, s.292-293; Elagina, *a.g.e.*, s.140-141.

⁵⁷ Rogozhin Nikolay Mihaylovich (1999). "Rus Diplomatların Raporlarında Osmanlı Devleti (XVI-XIX Yüzyıllar)", *Osmanlı 1*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s.530.

2-Ebedi barışı sağlamak mümkün olmazsa, o takdirde Osmanlı devletinin Avusturya ve Venedik'le 25 yıllığına yaptığı antlaşmalara benzer uzun süreli bir barış antlaşmasının gerçekleştirilmesi

3-Azak Kalesi, Gazi Kirman ve bunlara bağlı köy ve kasabaların Rusya'nın hâkimiyetinde kalması

4-Kırım hanına verilen yıllık verginin kaldırılması

5-Savaş esirlerinin mübadelesi işlemlerine antlaşma yapıldıktan sonra başlanması

6-Azak Kalesi ve Kırım hanına verilen vergilerin kaldırılması konularında anlaşmazlık çıkar ve barış gerçekleşmezse, Karlofça'da tayin edilmiş olan iki yıllık ateşkes süreci dolana kadar barış yolunun kapanmaması ve kalan süre içerisinde Gazi Kirman ve Özü arasında elçilik usulleri çerçevesinde müzakerelerin devamı için her iki taraf arasında komisyonların kurulması⁵⁸

Çar Petro yönünü kuzeye çevirip İsveç'le harbe karar verdiğinden güneyini emniyet altına almayı ve bunun için Osmanlı devletiyle hiç olmazsa uzunca bir süre barış içerisinde yaşamayı garanti altına almak istiyordu. Ukraintsev'e verilen talimattan da anlaşılmalıdır ki, barışın gerçekleşmesi için elçinin en fazla ısrarcı olması istenen konular, Azak Kalesi başta olmak üzere Gazi Kirman ve Dnyeper boyundaki diğer şehirlerin Rusya'nın elinde kalmasını sağlamaktı. Bir de yine Rusya'nın taviz vermeyi asla düşünmediği konuların başında gelen Kırım hanına verilen verginin kaldırılmasını temin etmekte. Müzakereler esnasında da görülecektir ki, en fazla tartışmalar bu konular üzerinde yoğunlaşacak ve müzakereleri tıkanma noktasına getirecektir. Rusya iyi bildiğinden Ukraintsev'e talimat verilirken bu ana konulara hazırlıklı olması istenmiş ve bu hususlarla ilgili tavsiyeler ve taktiklerde bulunulmuştur.

Şöyle ki; müzakereler esnasında Rusya'nın niçin harbe girdiği sorusu yöneltirse Ukraintsev Kırım Tatarlarının Rus topraklarına baskınlarını, Rus elçilerine kötü muamelelerde bulduklarını, haksız yere haraç aldıklarını gerekçe gösterecekti. Kırım hanına haraç verme döneminin artık eskide kaldığını, Rusların Tatarlardan çekinmediklerini, Rusya'nın güçlü ve muktedir bir devlet haline dönüştüğünü, geçmişteki kayıpları telafi etme zamanının geldiğini Osmanlı murahhaslarına ilan edecekti. Azak Kalesi ve Dnyeper Nehri boyundaki şehirler gündeme geldiğinde Ukraintsev bunlardan bahsetmenin bile anlamsızlığına işaret edecek, Azak ve Dnyeper Nehri üzerindeki şehirlerde Rusya'nın hâkimiyet haklarını savunacaktı. Adı geçen kalelerin ve şehirlerin büyük kayıplar verilerek ve kan dökülerek elde edildiğini, eskiden Çar'ın dedelerinin hâkimiyetinde olduğunu iddia ettiği Azak'ın savaşarak, kan dökülerek zapt edildiğini ilan edecekti. Gazi Kirman ve Dnyeper Nehri üzerinde kurulmuş olan diğer şehirler zaten kısa bir süre önce Tatar akıncıların Rus topraklarına daha rahat uzanmaları için Kırım hanlığının arzusu üzerine Osmanlı devleti tarafından kurulduğu dile getirilecek ve şimdi buna mani olunduğu ifade edilecekti⁵⁹.

Ukraintsev'e verilen talimatta ayrıca Rusya ve Türkiye arasında Karadeniz üzerinden ticari ilişkilerin kurulması zeminini yoklaması ve Kudüs'teki kutsal mekânların* (mâkâmât-ı mübâreke) imtiyazının Katoliklerden alınıp Ortodoks Rumlara verilmesi teşebbüsünde bulunması isteniyordu. Bununla Rusya Osmanlı topraklarındaki Rumlar üzerinde nüfuz kazanmayı planlıyordu. Bu çerçevede Ukraintsev'e verilen gizli talimatta, elçinin İstanbul'da Rusya'nın güven duyduğu Kudüs patriği Dosifey (Dossifei/Dositheus) ile gizli temasta bulunması isteniyordu. Dosifey kısa bir süre önce patrik olmuştu. Kudüs'te bulunmakla birlikte

⁵⁸ Ustryalov, a.g.e., s.279-280.

⁵⁹ Ustryalov, a.g.e., s.280-281.

* Kudüs'te bulunan ve Hristiyanlar için kutsal sayılan Kamame Kilisesi, Beytül-Lahm Mağarası, Kutsal Taş (Hacer-i Muğtesil), Hz. İsa ve Hz. Meryem'in makamları *Kutsal Yerler* ya da *Mâkâmât-ı Mübâreke* olarak biliniyordu. Kullanım ve yönetimleri Katolikler ve Ortodokslar arasında çekişmenin bir göstergesi idi. Rusya'nın güçlenmesi ve Ortodoks dünyasının hâmliliğine soyunmasıyla kutsal yerler üzerinde iddiaları giderek artacak ve bu mesele 19. asırda Fransızlarla Ruslar arasında nüfuz mücadelesinin en belirgin aracı haline gelecektir. Hatta bu konu Rusya'nın Osmanlı devletiyle Kırım harbine (1853-56) girmesinin bahanesi olacaktır.

zamanının çoğunu İstanbul'da geçirmekteydi. Eğer Osmanlı devletiyle barış yapılması ümidi kalmazsa Ukraintsev adı geçen patrikle görüşecek, olası bir Osmanlı-Rus harbinde savaşın nasıl yürütüleceği, Tuna'ya nasıl girileceği, Kili ve diğer şehirlerin ne şekilde ele geçirileceği konularında onun bilgi ve tavsiyelerini alacaktı. Zaten patrik uzun zamandan beri Çar'a yazdığı mektuplarla bu konularda bilgi sızdırmaktaydı⁶⁰.

2-Müzakerelerin Birinci Devresi ve Görüşmelerin Tıkanması

Ukraintsev önce Veziriazam Amcazade Hüseyin Paşa'nın, ardından padişah II. Mustafa'nın huzuruna kabul edildiler⁶¹. Rus elçiler beraberlerinde kıymetli hediyeler gelmişlerdi. Değeri 5000 ruble olan kürkler, 10 put balık dişi, 1,5 put çay gelen hediyeler arasındaydı⁶².

Sultanın huzuruna kabul edilmesinden iki hafta sonra Ukraintsev barış müzakerelerini yürütmeye tam yetkili olduğunu gösteren belgeyi (itimatname) vezire takdim etti. Osmanlı devleti tarafından bu görüşmelere Karlofça Kongresi'nde de bulunmuş olan Reisülküttap Mehmet Rami Efendi ve Dîvan-ı Humâyun Baştercümanı İskerletzâde Aleksandr Mavrokordato* murahhas tayin edildiler. Barış müzakerelerinin Topkapı Sarayı'nın yakınında (Ayasofya yanında) bulunan Kubbe Veziri Meşhur Kara Mustafa Paşa'nın konağında yapılması kararlaştırıldı. Bu görüşmelere Rusya adına olağanüstü elçi Ukraintsev'in yanı sıra Dyak Çeredeyev ve tercümanları Semen Lavretzkiy katıldılar⁶³.

Ukraintsev'in yetki belgesini vezire takdiminden iki hafta sonra yukarıda belirtildiği gibi Kara Mustafa Paşa'nın konağında görüşmeler başladı ve murahhaslar burada 8 ay içerisinde en az 23 kez bir araya gelerek çetin bir diplomatik pazarlık yürüttü. Bu oturumlarda zaman zaman hiçbir sonuç alınmadı, görüşmeler kesilme noktasına geldi. İsveç'e karşı Danimarka ve Lehistan'la ittifak kurmuş olan Çar Petro harbe dâhil olabilmek için İstanbul'dan gelecek iyi haberleri sabırsızlıkla bekliyordu. Ancak, Kasım, Aralık ve Ocak aylarında her ay birkaç kez yapılan toplantılardan elle tutulur bir netice çıkmadı. Bu durum Rusya'da olağanüstü endişeler doğurdu. Müttefiklerine karşı yükümlülüklerinin altında ezilen ve bununla birlikte bir an evvel Baltık sahillerine inmeyi hayal eden Petro, İstanbul'dan bugün barış yapıldığı haberini alsa, ertesi gün İsveç'e harp ilan edecekti. Vaziyet bu kadar hassastı.

Kara Mustafa Paşa'nın konağında yapılan ilk toplantıda *ebedi barış* yapılması konusunda taraflar mutabık kaldılar. Reisülküttabın biraz rahatsızlığı dolayısıyla esas konulara geçilmesi bir sonraki toplantıya bırakıldı. Yaklaşık iki hafta sonra yapılan ikinci celsede Osmanlı murahhasları Rusya'nın barış şartlarının yazılı olarak ortaya konulmasını istediler. Rus elçiler Latince ve Rusça yazılı olarak hazırladıkları 16 maddeyi havi belgeyi Osmanlı murahhaslarına takdim ettiler. Bu maddeler hükümeti tarafından Ukraintsev'e verilen gizli talimatname paralelinde olup beş ana konu üzerinde yoğunlaşıyordu. Bunlar:

⁶⁰ Ustryalov, a.g.e., s.281.

⁶¹ Osmanlıda sefirlerin padişah ve Veziriazam tarafından kabullerinde tören yapılır, divana gelişleri ve huzura kabulleri mutatan olurdu. Raşid Tarihi'nde Rus elçisinin veziriazam sarayına getirilişi ve kabul töreni tafsilatlı bir şekilde anlatılır. Bu anlatılanlara göre çavuşlar emini ve kâtibi yanlarındaki 15-20 kadar çavuş ve 20 kadar eğerli atlarla Ukraintsev'in ikamet ettiği konağa gelmişler ve Rus heyetini alarak Veziriazamın sarayına götürmüşlerdir. Veziriazam, Reisülküttap ve Çavuş başı arz odasında toplanmışlar, elçi kendisi için konulan iskemleye oturtulmuş, sadrazam kafesli odadan çıktığı esnada çavuşlar alkışlamışlardır. Tercüman vasıtasıyla yapılan mütad sohbetin ardından elçi Çar'ın meveddetnâmesini teslim etmiştir. Her iki taraf dostluk ve barışa dâir sohbet etmiştir. Bunun ardından elçi atabe-i aliyye-i hüsrevâneye yüz sürmek arzusunu dile getirmiştir. Kahve, şerbet ve buhurdan sonra kendisine ve 20 nefer adamına hilat giydirilmiştir. Bkz. *Tarih-i Raşid*, s.550-551.

⁶² Solovev, *İstoriya Rossii*, 14, s.331.

*İskerletzâde Mavrokordato, Sakızlı bir tacirle Skarlato'lu bir tacir olan Skarlato'nun kızı Loxandra'nın oğlu idi ve kendi aile adına büyükbabasınınkini eklemiştir. Eğitimini Padva Üniversitesi'nde tamamlamış, Felsefe ve Tıp okumuş, İstanbul'da Patrik Kilisesi Koleji'nde ders vermiştir. Daha sonra Bab-ı Ali tercümanlığına getirilmiş, bu görevle Kara Mustafa Paşa'nın beraberinde Viyana muhasarasında bulunmuştu. Kara İbrahim Paşa döneminde, onun tarafından şiddetle takip ettirilmiş, büyük güçlüklerle ve bütün serveti pahasına hayatını kurtarabilmişti. Bkz, Joseph Von Hammer (1991). *Büyük Osmanlı Tarihi*, VII, Terc. Vecdi Bürün, İstanbul: Üçdal Neşriyat, s. 15.

⁶³ Ustryalov, a.g.e., s.293,360.

- 1-Rusların savaşta ele geçirdiği Osmanlı topraklarının Rusya'ya terk edilmesi
- 2-Kırım Tatarlarının Rusya'ya akınlarının yasaklanması ve Kırım hanlığına ödenen verginin kaldırılması
- 3-Rus ticaret gemilerine Karadeniz'de serbest dolaşım izni verilmesi
- 4-Esirlerin karşılıklı mübadelesi
- 5-Kudüs'deki kutsal mekânların imtiyazının Katoliklerden alınıp Ortodoks Rumlara verilmesi idi⁶⁴.

Rus elçilerinin sunduğu barış şartları Ukraintsev'in ifadesiyle Osmanlı yetkilileri tarafından hiç beğenilmedi. Osmanlı devletinin Karlofça'da barış antlaşması yaptığı Avusturya, Venedik ve Lehistan, antlaşmaya esas olan "*herkesin olduğu yerde kalması*" ilkesine rağmen ele geçirdikleri bazı Osmanlı topraklarını iade etmiş, o vakit Ruslardan da benzer beklenti içerisinde olunmuştu. Karlofça'daki Rus elçisi Prokofiy Voznitsin ise böyle bir salahiyyeti haiz olmadığını ileri sürdüğünden barış antlaşması yapılamamış, iki yıllık mütareke akdedilmişti. Rusya'nın İstanbul'a göndereceği elçinin, yani Ukraintsev'in, Rusya'nın savaşta ele geçirdiği bazı Osmanlı topraklarını iade edeceği ya da buna yetkili olacağı düşünülüyordu. Osmanlı murahhasları Karlofça'daki Rus elçisinin sözlerine de dayanarak bu beklenti içerisinde olduğundan Ukraintsev'e bu durumu hatırlattılar. Ukraintsev, yapılan iki yıllık ateşkeste böyle bir hususun yazılı olmadığını, Voznitsin'e yazılan özel mektuplarda da buna değinilmediğini, ayrıca sözün bir hükmü olmadığını dile getirdikten sonra, Karlofça'daki batılı devletlerin bazı toprakları iade etmiş olmasının kendileri için bir örnek teşkil etmeyeceğini belirtti. Karlofça'daki gibi "*herkesin olduğu yerde kalması*" ilkesini ileri sürerek Rusya'nın iade edecek bir karış toprağı olmadığını söyledi. Aldıkları bu cevap karşısında Osmanlı murahhasları, diğer maddeleri görüşmenin bir anlam ifade etmeyeceğini dile getirerek toplantıya son verdiler. Bir hafta sonra yeniden bir araya gelen taraflar yine aynı meseleye takıldıklarından bir ilerleme sağlanamadı⁶⁵.

Rusya Karlofça'da talep ettiği Kerç Kalesi'nden artık söz etmediği gibi, Osmanlı devleti de Azak Kalesi'nin Rusya'da kalmasını kabullenmiş görünüyordu. Osmanlı devleti bu barış görüşmelerinde en azından Gazi Kirman ve Dnyeper boyundaki şehir ve kasabaların Rus işgalinden kurtarılmasını hedefliyordu. Ocak ayının ilk günlerinde yapılan toplantıda Osmanlı murahhasları ne istediklerini daha açık bir dille ifade ederek Rus işgaline uğrayan Gazi Kirman ve ona bağlı şehir ve kasabaların boşaltılmasını talep ettiler. Ancak Ukraintsev Türklerin bu taleplerini derhal reddetti⁶⁶. Sonraki toplantılarda da Gazi Kirman Osmanlı-Rus barışının sağlanmasında uzunca bir süre en önemli sorun olarak kalmaya devam etti. Diğer maddelerin görüşülmesi bu maddenin aşılmasına bağlı kaldığından mutabakat sağlanamadı.

Gazi Kirman ve diğer hisarlar gerçekten de her iki taraf için hayati derecede öneme sahipti. Kazaklar özellikle 16. yüzyıl ortalarından itibaren 10-20 bin kişilik gruplar halinde nehir gemileriyle Özü nehri üzerinden Karadeniz'e iner İstanbul boğazına kadar tüm Karadeniz kıyılarını yağmalar ve tahrip ederlerdi. Bu saldırılar Osmanlı devletine siyasi, demografik, ekonomik ağır kayıplar getirirdi. İşte Osmanlı devleti Özü Nehri ağzında bu kaleleri inşa ederek Kazak filolarının Karadeniz'e çıkmasını önlemeye çalışmıştı⁶⁷. Ancak şimdi Kazakların Rusya'ya tabi oldukları ve Rusya'nın da Özü ve Azak üzerinden Karadeniz'e çıkmak gibi bir hedefleri bulunduğundan bu kalelerin akıbeti oldukça önemli hale gelmişti. Bu yüzden müzakereler bu konularda düğümlendi. Neticede Osmanlı devleti Ruslara Karadeniz yolunu açacağı endişesiyle Gazi Kirman'dan vazgeçmedi. Rusya ise Tatarların Rusya Ukraynasına akınlarında bir üs vazifesi görmesi dolayısıyla Gazi Kirman konusunda direndi. Her iki taraf

⁶⁴ Ustryalov, a.g.e., s.360-361.

⁶⁵ Ustryalov, a.g.e., s.361-362.

⁶⁶ Ustryalov, a.g.e., s.362-363.

⁶⁷ Halil İnalıcık (2008). "Karadeniz'de Kazaklar ve Rusya: İstanbul Boğazı Tehlikede", *Çanakale Savaşları Tarihi, I*, Ed.Mustafa Demir, İstanbul: Değişim Yayınları, s.60.

ısrar ve inatla mücadele etti. Sonunda Osmanlı murahhasları Rus elçilerini görmeye daha fazla tahammül edemez hale geldi. Ukraintsev Moskova'ya yazdığı mektubunda Osmanlıların müzakereleri her an kesebileceğini yazıyordu⁶⁸. Bu kadar süre içerisinde hiçbir yol alınmamış görüşmeler tıkanma noktasına gelmişti.

Çar Petro baharda İsveç'e harp ilan etmeyi tasarladığından bir an evvel barışın yapılmasını Rusya için son derece elzem görüyordu. Bu sırada Voronej'e gelmiş hem donanma işlerini denetlemek hem de İstanbul'daki gelişmeleri daha yakından takip etmek istemiştir. Petro Voronej'de iken II. August'un İsveç'le savaşa başladığı haberini almış, kısa süre sonra da Danimarka kralının İsveç'le harbe girdiği haberlerinin duyulması Petro'nun sabırsızlığını daha da artırmıştı. İstanbul'da görüşmeler tıkanmış, üstüne üslük Türklerin Rusya'ya karşı yeni bir savaşa hazırlandığı yönünde haberler yayılmaya başlamıştı⁶⁹. Böyle kritik bir dönemde İstanbul'dan gelen kötü haberler Petro'yu derhal tavizler vermeye zorladı.

3-Müzakerelerin ikinci Devresi

İstanbul'da barış görüşmelerinin tıkanması üzerine Çar Petro Aralık ayının sonunda Preobrajensk Alayı'na mensup Çavuş Jerlov'u kurye olarak gizli talimatla Ukraintsev'in yanına, İstanbul'a gönderdi. Verilen gizli talimatta, Gazi Kirman ve Dnyeper Nehri boyundaki diğer şehir ve kasabalar konusunda Türklerin direnmesi halinde, bu şehirlerin 6 ya da 7 yıllığına Rusya idaresinde kalmasının, bu süre sonunda da temellerine varana kadar yıkılmasının teklif edilmesi isteniyordu. Eğer Osmanlı devleti bu teklife de razı olmazsa bu defa şehirlerin derhal yıkılmasını ve buralarda yeni yerleşim yerleri kurulmamasını talep etmeleri belirtiliyordu⁷⁰. Böylece ne Rusya ne de Osmanlı devleti buralarda hâkimiyet iddia edemeyecekti.

Jerlov Şubat ayı başlarında İstanbul'a geldi. O'nun geldiği sırada Osmanlı ve Rus murahhaslar arasındaki görüşmeler kopma noktasına gelmiş, Ukraintsev barış yapılması ümitlerini yitirmişti. Kurye ile gönderilen yeni talimatın yanı sıra Ukraintsev'e hitaben yazdığı mektubunda Çar Petro, İsveç harbini kastederek Rusya için daha ivedi işler olduğunu, bunun için müzakereler esnasında bazı şeyleri duymazlıktan gelmesini tavsiye ediyor ve her halükarda barış antlaşmasını tamamlaması isteniyordu⁷¹. Jerlov'un gelişi ve Çar'ın müzakere yolunu açan yeni teklifleri Ukraintsev'i yeniden harekete geçirdi.

Ukraintsev defalarca toplantı taleplerinde bulundu. Bu aşırı istek karşısında Osmanlı murahhasları nihayet yeniden görüşmeye karar verdiler ve tayin edilen günde taraflar bir araya geldi. Ukraintsev toplantıda, hükümeti tarafından gönderilen yeni teklifi, yani Gazi Kirman ve ona bağlı şehirlerin 6-7 yıllığına Rusya'ya bırakılması, sonra da yıkılması ve her iki tarafın da bu topraklardan el çekmesini sundu. Bu teklif, Türk murahhasların memnuniyetsizliğini daha da artırdı. Reisülküttap bu teklifi duyunca; *"oyun çocuklarının birbirini kandırması gibi siz de bizi aldatmayı düşünüyorsunuz"*⁷² diyerek teklifi reddetti. Sonraki haftalarda yapılan toplantılar yine aynı mesele üzerinde cereyan etti. Neticede Rus murahhaslar son ve kati tekliflerini sundular. Bununla Gazi Kirman ve Dnyeper boyundaki şehirlerin yıkılmış olarak Osmanlı devletine iade edilmesi öneriliyordu. Bu öneri de Osmanlılar tarafından beğenilmedi. Şehirlerin yıkılarak iade edilmesi, Rusya'ya büyük avantaj sağlayacak olan *ebedi barışa* imza atılması karşılığında yeterli bir taviz olarak görülmedi. Osmanlı murahhasları buna da itiraz etti ve bu şehirlerin Osmanlı devleti tarafından başıboş Zaporoj Kazaklarının Karadeniz'e baskınlarını önlemek maksadıyla kurulmuş olduğunu ileri sürdü. Ukraintsev aksini söyleyerek Gazi Kirman'ın Kırım hanının arzusu üzerine kurulmuş olduğunu, Tatarların Lehistan'a akınları için üs vazifesi gördüğünü iddia etti. Geline yeni durumda Osmanlı'nın Lehistan'la barış içerisine girdiği, Zaporoj

⁶⁸ Ustryalov, a.g.e., s.363.

⁶⁹ Ustryalov, a.g.e., s.365-368.

⁷⁰ Ustryalov, a.g.e., s.359.

⁷¹ Ustryalov, a.g.e., s.360. Petro'nun Ukraintsev'e gönderdiği mektubun metni için bkz, *aynı eser* ekler kısmı, s. 453-454.

⁷² Ustryalov, a.g.e., s.378.

Kazakları'nın da Çar'ın hâkimiyetini tanımış olduklarından Osmanlı devleti için tehdit olmaktan çıktıklarını söyleyerek Türklerin itirazının geçersiz olduğunu vurguladı⁷³.

Mart ayı sonlarında yapılan görüşmelerde Osmanlı murahhasları Gazi Kirman'ın şehirleriyle birlikte temellerine varıncaya kadar yıkılması ve insandan hali bırakılması teklifine razı oldu. Ancak *ebedi barış* yerine belirli bir süre için barış yapılmasını istedi. Ukraintsev'in önerisiyle barış sürecinin 30 yıl olmasına karar verildi⁷⁴.

Bundan sonra, bir ay boyunca yapılan beş oturumda Azak çevresindeki Osmanlıya ait eski ve Ruslar tarafından sonradan kurulan yeni şehirlerin akıbeti ele alındı. Toplantılarda sıcak tartışmalar yaşandı. Rus elçisi barış metninde bu şehirleri Azak, Taganrok, Pavlovskiy, Miyuskiy şeklinde adlandırmak, kayıtlara bu şekilde geçirmek istedi ve Azak topraklarını Kuban'a kadar uzatmaya çalıştı. Türk murahhaslar Azak dışındaki şehirleri tanımadıklarını, tanımak da istemediklerini söylediler. Hudutlar konusunda ise Azak Kalesi'nden sadece top atışı mesafesine kadar olan yerleri Ruslara tanıdıklarını belirttiler. Ukraintsev ise Azak'ın bütün sahil şehirleriyle birlikte Rusya'ya bırakılmasında ısrar etti. Ayrıca Kuban tarafından Azak'a 15 saatlik mesafe dâhilindeki toprakları talep etti. Osmanlı murahhasları buna da karşı çıktılar. Azak'ın iç ve dış şehirleriyle birlikte Rusya'ya bırakılmasını, ancak sahil şehirlerinin adlarının zikredilmemesini istediler. Mayıs ayı başlarında yapılan toplantıda Kuban tarafından Azak'a 10 saatlik mesafeye kadar olan toprakların Rusya'ya bırakılması kararlaştırıldı⁷⁵.

Başından beri en önemli sorun olan Gazi Kirman ve Azak'la ilgili mesele halledilince diğer maddelerin aşılacağı düşünüldüğünden barış metninin yazılması işine girildi. Bunun için Mavrokordato defalarca Ukraintsev'in kaldığı konağa geldi ve metni birlikte hazırladılar. İlerleyen günlerde taraflar diğer maddeleri görüşmeye başladılar. Ancak Kırım hanlığı ile ilgili maddede tartışmalar yeniden alevlendi. Ukraintsev Rusya'nın Kırım hanlığına ödemekte olduğu yıllık verginin kaldırılmasını savunurken, Türkler ödenmeye devam etmesinde ısrar ettiler. Hiç değilse Rusya'nın zoraki değil de, kendi rızasıyla Kırım'ı vergiler konusunda memnun etmesini istediler. Barış ümitleri yeniden kayboldu. Bu madde kabul edilmeden barışın yapılamayacağı Ukraintsev'e söylendi ise de sonuç alınamadı. Mavrokordato bu maddeyle ilgili olarak Rus elçisiyle şiddetli tartışmalara girdi. Kırım hanının bu gelirden mahrum edilmesi bir tarafa, Rusya karşısında onursuz bırakılmasına padişahın asla rıza göstermeyeceği, sırf bundan dolayı savaş çıkabileceği söylendiyse de Ukraintsev'i ikna etmek mümkün olmadı. Rus elçisinin bu kararlılığı karşısında Osmanlı yetkilileri taleplerinde daha fazla ısrarcı olmadı⁷⁶. Ancak Karadeniz konusunda Ruslara hiçbir şekilde taviz vermeye yanaşmadı. Zira Karadeniz'in kuzeyi Osmanlı ekonomisinin ayrılmaz parçasıydı. Kuzeyden deniz yoluyla gelen gıda İstanbul nüfusunu besliyordu. Karadeniz'e inen Rusya boğazı ve İstanbul'u tehdit altına almış sayılırdı.

Osmanlı devleti kadar, dünyaya açılmaya çalışan Rusya için de Karadeniz'in önemi tartışılmazdı. Rus donanmasını inşa ederken Petro'nun hedefinde Karadeniz'de serbest dolaşım izni ve Türk limanlarında ticaret yapılması vardı. Türkiye'yle barışın ilk şartlarından biri olarak bunun konulmasını ümit etmiş, bu düşüncelerini yakınlarıyla da paylaşmıştı. Karadeniz onun için Rusya'nın istikbaliydi. Golovin'den önceki Rus amirali Lefort onun bu düşüncesini çok iyi biliyordu. Ölümünden yaklaşık bir yıl önce Petro'ya yazdığı bir mektubunda "*Karadeniz'e çıkmanızı emredeceğiniz an elbet bir gün gelecek*"⁷⁷ diye yazıyordu. Bu mühim madde Ukraintsev'in ve ondan sonrakilerin de başlıca emeli oldu. Ukraintsev Rus gemilerinin Karadeniz'de ticaret için serbest dolaşım konusunu gündeme getirdiğinde, Türk murahhasların büyük tepkisiyle karşılaştı. "*Osmanlı devleti Karadeniz'e tertemiz, el değmemiş bir kız gibi bakıyor ve özenle koruyor. O'na dokunmaya hiç kimse cesaret edemez*"⁷⁸ dendi. Bu sıralarda hükümetinin her halükarda barışı

⁷³ Ustryalov, a.g.e., s.378-379; Solovev, *İstoriya Rossi*, 14, s.334.

⁷⁴ Ustryalov, a.g.e., s.379.

⁷⁵ gös.yer.

⁷⁶ Ustryalov, a.g.e., s.379-380.

⁷⁷ Elagina, a.g.e., s.124-125.

⁷⁸ Ustryalov, a.g.e., s.380.

gerçekleştirmesi yolunda yeni bir talimatını almış bulunan Rus elçisi, ülkesi için oldukça önemli gördükleri bu konuda şimdilik susmayı tercih etti ve bu meseleden dolayı barış müzakerelerinin kesilmesine cesaret edemedi. Yine Kudüs'teki kutsal mekânların imtiyazının Katoliklerden alınıp Ortodoks Rumlara verilmesi konusu da barış metnine alınmadı. Aleksandr Mavrokordato bu meselenin devletlerarası işlere ait bir mesele olmadığını, Osmanlının içişlerini ilgilendirdiğini, dolayısıyla barış antlaşmasına böyle bir maddenin konulmasının doğru olmadığını ifade etti⁷⁹. Rusya bu konuda şimdilik yumuşak bir geri adım atmakla birlikte, ilerleyen yıllarda Osmanlı topraklarındaki Ortodoksların hâmi olmaya aday olduğunu ortaya koyduğu gibi, bununla aynı zamanda Katolik dünyasına da mesaj vermiş oldu.

Böylece bütün maddeler üzerinde anlaşmaya varıldıktan sonra Ukraintsev barış metnini Latince yazdı. Mavrokordato bu metni Türkçeye çevirdi ve Veziriazama sundu. Oradan da padişaha takdim edildi. Bu arada Mavrokordato ve Rus elçisi bazı maddelerin detaylarını görüşmeye devam ettiler. Maddelerin ayrıntılarının görüşülmesinde de büyük tartışmalar yaşandı. Nihayet karara varılarak antlaşmanın taslağı hazırlandı. Geride sadece temize çekilmesi ve imzalanması kaldı. Ancak yaklaşık üç hafta Osmanlı makamlarından bir cevap çıkmadı. Zira bu dönemde Kırım Tatarlarının İstanbul'a gönderdikleri haberlerde Rusya'nın Azak yakınlarında yeni kaleler inşa etmekte oldukları haber verildiğinden, padişah henüz son sözü söylememişti. Bununla ilgili olarak Ukraintsev görüşmeye davet edildi ve Kırım taraflarından gelen bu ihbarlar kendisine soruldu. Eğer doğru ise Rusya'nın barış antlaşması yapmasında samimi olmadığı dile getirildi ve derhal inşa edildiği iddia edilen bu yeni kalelerin yıkılması istendi. Aksi takdirde barışın imzalanmayacağı söylendi. Bir sonraki toplantıda Osmanlı murahhasları açık bir şekilde Taganrok, Pavlovsk ve Miusk kalelerinin (kastel) derhal yıkılmasını istedi. Ukraintsev barış antlaşmasının imzalanmasından sonra yeni kalelerin kurulmayacağını, ancak şu ana kadar inşa edilmiş olanların ise asla yıkılmayacağını söyledi ve barışın bu haliyle imzalanması için en fazla bir aylık bir mühlet tanıdı⁸⁰.

Bu sırada Azak civarında 100 bin kişilik bir Rus ordusunun toplanmakta olduğu yolunda Kırım hanlığından haberler gelmekteydi⁸¹. Rus donanması da Osmanlı çevrelerinde gücü tam olarak anlaşılamamakla birlikte dikkate değer tedirginlik yaratmıştı. Osmanlı devleti, içlerinde Rusya'nın da bulunduğu Haçlı birliğine karşı birçok cephede yürüttüğü 16 yıl süren savaşların ardından ağır ekonomik darbe almış, tecrübeli devlet adamlarının bir kısmını kaybetmiş, savaşın maddi ve manevi yaralarını henüz sarmamış idi. Bu kadar zayıtın ardından içeride bir isyanın çıkması da pek muhtemeldi. Böyle bir durumda Osmanlı devleti yeni bir savaşı göze alamazdı. Her iki tarafın da barışa acil ihtiyacı ortada idi.

4-Osmanlı-Rus Barışının Sağlanması

Yaşanan son anlaşmazlığın ardından iki hafta geçmişti ki, Osmanlı devleti, Azak civarındaki kalelerin yıkılması taleplerinden vazgeçti ve 3/13 Temmuz'da her iki taraf arasında 14 maddeden oluşan barış antlaşması yapıldı⁸². Bu antlaşmayı Ukraintsev ve Dyak Çeredeyev Rus dilinde Latince tercümesiyle imzaladı. Veziriazam tarafından Türkçe ve yine Latince tercümesiyle Reisülküttap ve Mavrokordato imzaladılar. Böylece İstanbul Antlaşması adı verilen ve 30 yıllığına imzalanmış olmakla birlikte ancak Prut savaşına kadar yaklaşık 10-11 yıl Osmanlı-Rus ilişkilerini tayin eden antlaşma imzalanmış oldu.

Bu antlaşmayla; Temessük tarihinden itibaren başlamak üzere Rusya ile 30 yıllığına dostluk ve barış tesis ediliyordu. Özü Nehri üzerinde bulunan Togan Kirman, Gazi Kirman, Şahin Kirman ve Nusret Kirman kaleleri, antlaşmanın tasdikinden 30 gün sonra yıkılıyor ve

⁷⁹ Ustryalov, a.g.e., s.381.

⁸⁰ Ustryalov, a.g.e., s.381-382.

⁸¹ Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, VII, s.30. Hammer Osmanlının anlaşmaya yanaşmasını buna bağlamakta ise de, bu durumun yalnız başına yeterli olmadığı açıktır. Ayrıca Hammer'in konuyla ilgili verdiği bilgilerde de dikkat çekici hatalar mevcuttur.

⁸² Antlaşmanın tam metni için bkz., *Muahedat Mecmuası* (2008). III, Ankara: TTK, s.211-219; *Tarih-i Raşid*, s.494-502; T.Yuzefoviç (1869). *Dogovori Rossii s Vostokom;Politiçeskie i Torgovie*, S.Peterburg: s.2-10; Ustryalov, a.g.e., s.383; Kaydanov, a.g.e., s.62.

toprakları Osmanlı devletine bırakılıyordu. Osmanlı devleti buralarda Özü Nehri boyunca iskele, hendek, set kurabilecekti. Ancak askerî amaçlı yeni kaleler, istihkâmlar ve şehirler kuramayacaktı. Azak Kalesi ve O'na tabi bütün eski ve yeni kaleler Rusya'nın zabtı altında kalacaktı. Or Kalesi'nden 12 saat mesafede olan Or Boğazı topraklarının bittiği yerde, Azak Kalesi'nin beri tarafında Mius (Muyaş) nehrinde bulunan yeni kaleye varıncaya kadar her ikisi arasındaki topraklar boş bırakılacak, Perekop ve Mius ve yine Zaporojk Seç ve Özü arasındaki topraklar askerden arındırılacaktı. Azak Kalesi'nden Kuban tarafına doğru 10 saatlik mesafe tespit edilecek, sınırlar özel işaretlerle belirlenecekti. Ruslar ve Kazaklar Taman, Kırım v.s Müslüman topraklarına herhangi bir baskın ve tecavüzde bulunmayacak, Kazaklar da "çayka" denilen mavna biçimi gemileriyle Karadeniz'e çıkmayacaklardı. Yine aynı şekilde Tatarlar da Rus topraklarına taarruz ve baskın yapmayacaklar, aksi takdirde cezalandırılacaklardı. Esirlerin karşılıklı mübadele edilmesi kararlaştırılmıştı. Rusya bundan böyle müstakil devlet sayıldığından daha önce her sene Kırım Hanlığı'na verdiği vergi kaldırılıyordu. Bununla Rusya'nın istiklâli de tasdik edilmiş oluyordu. Rus elçisi Ukraintsev iki devlet arasındaki ticarî ilişkilerin görüşülmesine tam yetkili olmadığından bu mesele gönderilecek olan Rus büyükelçisine bırakılıyordu. Kudüs'teki kutsal mekânların imtiyazının Katoliklerden alınıp Ortodoks Rumlara verilmesi hususu antlaşmaya dâhil edilmedi. Ancak Ruslar özel izinle serbestçe Kudüs'ü ziyaret edebilecek, kendilerinden herhangi bir haraç alınmayacak, Müslümanlar tarafından hakaret ve rencide edilmeyeceklerdi. Rus elçileri İstanbul'da kaldıklarında kendisi ve tercümanları, Osmanlı'nın diğer batılı devlet elçilerine tanıdığı haklara sahip olacaktı. Bununla Rusya İstanbul'da dâimi elçi bulundurma hakkı elde etmiş oluyordu. Ukraintsev Osmanlı topraklarından ayrıldıktan sonra 6 ay içerisinde Rusya'nın büyükelçisi hükümdarlarının name ve tekidnâmeleriyle gelecekti. Ancak bundan sonra Rus elçileri İstanbul'a gelişlerinde karayolunu kullanacaklardı. Antlaşmaya Rus elçilerinin karayolunu kullanması ibaresinin konulması, Ukraintsev'in gelişinde yaşanan problemlerin bir daha tekrar etmemesi ve tabii ki Karadeniz'e hiçbir şekilde Rus elinin değmemesi konusunda kararlılığın ifadesi idi⁸³.

İstanbul Antlaşması Rusya'nın Osmanlı devletine karşı kazandığı ilk zaferin belgesidir. Osmanlı devleti Azak denizi çevresindeki hâkimiyetinden vazgeçmek zorunda kaldı. Rusya bununla Azak denizinin yeni efendisi oldu. Azak dolayısıyla Rusya için Karadeniz'e bir yol açılmış oldu. Osmanlı devleti Don nehri mansabında 100 km kadar sahili ve Kuban mansabında da geniş bir sahayı Rusya'ya bırakmak zorunda kaldı. Rusya Kırım hanlığına ödemekte olduğu vergiden kurtularak müstakil bir devlet hüviyeti kazandı. Osmanlı'nın hiç de arzu etmediği halde Rusya İstanbul'da batılı devlet sefirleri ile eşit statüde dâimi elçi bulundurma hakkı elde etmiş oldu. Hıristiyan ülkelerin o zamana kadar korkulu rüyası olan Osmanlı karşısındaki askerî ve diplomatik zaferi Avrupa'da da tesirini gösterecek ve Rusya bu antlaşmadan sonra Avrupa siyasetinde rol oynamaya başlayacaktır.

Barış antlaşmasının imzalanması münasebetiyle Ukraintsev elçilik raporunu hükümetine gönderdi. Aynı tarihte Amiral Golovin'e yazdığı mektupta Karadeniz'de ticaret meselesini Osmanlı yetkilileriyle görüştüğünü, ancak Osmanlıların bu konuda son derece hassas olduklarını, fikirlerinin asla değişmeyeceğini anladığından, barış antlaşmasına Karadeniz'de ticaret serbestisi ile ilgili maddeyi koymayı başaramadığını yazıyordu⁸⁴. Barış antlaşmasının imzalandığı haberi İstanbul'dan gönderilen Ukraintsev'in yakın akrabası Gur Radionov adlı kurye aracılığıyla Moskova'ya ulaştırıldı. Çar Petro ertesi gün bu sevinçli haberi müttefiki Lehistan kralı II. August ile paylaştı. Barış antlaşmasının yapılması dolayısıyla Moskova'da büyük kutlamalar yapıldı. Artık İsveç harbine dâhil olmak için Petro'nun eli serbestti. Hiç beklemeksizin İsveç'e harp ilan etti⁸⁵.

⁸³ Ancak, Ukraintsev'in ülkesine dönüşünden sonra barış antlaşmasının tasdiki için gelen Rus büyükelçisinin İstanbul'da görevini tamamlamasından sonra ülkesine karayoluyla değil de, Karadeniz üzerinden dönmüş olması (Bostan, *a.g.m.*, s.356) bu karara ne kadar riayet edildiğini göstermesi bakımından düşündürücüdür.

⁸⁴ Ustryalov, *a.g.e.* Ekler Kısmı, s.551-552.

⁸⁵ Ukraintsev, *a.g.m.*, s.36.

Ukraintsev'e gelince; elçi Kasım ayı ortalarında Moskova'ya karayoluyla döndü ve İstanbul'dan getirdiği dokümanları elçilik dairesine teslim etti. Elçilik heyetinde bulunan Ukraintsev başta olmak üzere, Çeredeyev, Tercüman Botvinkin, Podyaçi Kartzev Çar'a rapor vermek üzere Rugodiv alayına çağrıldılar. Onlarla birlikte oraya, yapılan barış antlaşmasını tasdik etmek için İstanbul'a olağanüstü elçi olarak tayin edilen Knyaz D.M. Goltzin de davet edildi. Çar olağanüstü elçilerin İstanbul'daki faaliyetlerini çok takdir etti. Onlara hükümetleri tarafından büyük hediyeler ve ihsanlar bahşedildi⁸⁶. Ukraintsev ülkesine yaptığı bu hizmetin karşılığı olarak "*Dumnyy Sovetnik*" (Duma Danışmanı) unvanı kazandı ve *Proviantskiy Prikaz* (Taşra İdaresi)'in başına getirildi⁸⁷.

Ukraintsev tarafından yapılmış olan barış antlaşmasının tasdik edilmesi için Knyaz Dimitriy Mihayloviç Goltzin 1701'de İstanbul'a gönderildi. Goltzin hükümdarının namesi ve Ukraintsev tarafından yapılmış olan antlaşmanın tekidnâmesiyle İstanbul'a geldi. Hükümeti tarafından kendisine antlaşmada sonraya bırakılmış olan meseleleri görüşmesi talimatı da verildi. Bunlardan en önemlisi, Rus gemilerinin Karadeniz'de ticaret için serbest dolaşımı konusu idi. Goltzin işte bu çetin konuda İstanbul'u ikna edecekti. Ancak tüm çabaları sonuçsuz kaldı. Karadeniz ve boğazlar eskisi gibi Rus ticaret gemilerine kapalı kalmaya devam etti. Veziriazam ona iki ülke arasında serbest ticaretin mümkün olduğunu, ancak Rus ticaret gemilerinin Karadeniz'de dolaşımının asla mümkün olmadığını söyledi. Rus tüccarların kendi mallarıyla ancak Türk gemilerinde ticaret yapabilecekleri belirtildi. Goltzin Karadeniz'de serbest dolaşım için bu defa Reisülküttabı ikna etmeye çalıştıysa da yine başaramadı. Reisülküttap kendisine, padişahın Karadeniz'i evinin içi gibi gördüğünü, yabancıların buraya giremeyeceğini, bunun savaş sebebi sayılacağını söyledi⁸⁸. Osmanlı makamlarından istediğini alamayan Goltzin bu hususu, tavsiyelerini dikkate aldığı Kudüs patriği Dosifey'le de görüştü. Patrik kendisine, Karadeniz'de ticaretle ilgili daha fazla uğraşmamasını, aksi halde Türkleri şüphelendirip barışın bozulmasına sebebiyet verebileceğini, yeni bir savaşın çıkmasına dahi yol açabileceğini söyleyerek onu uyardı. Karadeniz'in Türkler için önemine işaret eden Patrik Dosifey, "*Türkler Azak denizinden Karadeniz'e geçişi kapatmak istiyorlar. Bu yerlerde Moskof gemilerinin Karadeniz'e çıkmasına engel olmak için birçok kale inşa ediyorlar. Biz duyuyoruz ki, Çar'ın donanması oldukça güçlü ve daha da güçlenecek. Çar'ın bizim tüm Hıristiyan hükümdarlarımızdan daha kudretli olması için Tanrı'ya dua ediyoruz. Petr Alekseyeviç (I.Petro) inşallah bu donanmasıyla bizi Busurmanların (Müslümanların) esaretinden kurtarır. Bizim bütün ümidimiz bu. Türkler bu donanmadan çok çekiniyor ve bu yüzden Rusların Karadeniz'e çıkmasına izin vermiyor*"⁸⁹ dedi. O'nun bu uyarılarından sonra Goltzin Türkleri Karadeniz konusunda ikna etme teşebbüslerini tamamen bıraktı. Barış antlaşmasının yapılmasından sonra Rusya'nın ilk daimi elçisi olarak İstanbul'a gelen Tolstoy da Rus ticari gemilerinin Karadeniz'de serbestçe faaliyette bulunması için girişimlerde bulunacaktır. Ancak o da başarılı olamayacaktır⁹⁰. Rusya ancak Küçük Kaynarca Antlaşması'yla Karadeniz'e inecek ve ticaret gemilerinin Karadeniz'de serbest seyrişerini Osmanlıya kabul ettirebilecektir.

Krepost'a gelince; meşhur gemi, elçiyi İstanbul'a götürdükten sonra hemen dönmedi ve o kışı İstanbul'da geçirdi. Geminin gerek Karadeniz'de yolculuğu esnasında gerekse İstanbul'da

⁸⁶ gös.yer.

⁸⁷ Kamenski, a.g.e., s.184-185. Ukraintsev bu görevde iken ilerleyen yıllarda yüz kızartıcı bir suçla itham edilecek ve ağır cezaya çarptırılacaktır. Çağdaşlarının verdiği bilgiye göre Ukraintsev çıkarları uğruna Lehistan kralının hizmetine girmek istediği sırada, hudutta yakalanmış ve suçunu itiraf etmiştir. Aldığı ağır bir cezanın ardından hükümet, dışişlerinde engin tecrübesi olması dolayısıyla ondan istifade etmeye devam etmiştir. 1707'de yeniden Lehistan'a gönderilmiş, Macar kralı Rakozi Ferenc ile Avusturya imparatorunu barıştırmak amacıyla ertesi yıl Lehistan'dan Macaristan geçmiştir. 12 Eylül 1708'de Macaristan'da ölmüştür. Zamanına göre oldukça varlıklı olduğu bilinmektedir.

⁸⁸ Solovev (1866). *İstoriya Rossii*, 15, Moskva: s.75-76; Teplova, a.g.e., s.10-11.

⁸⁹ Solovev, *İstoriya Rossii*, 15, s.76. Goltzin, patriğin tavsiyelerini ve Rusya'ya verdiği desteği yani Osmanlıya ihanetini karşılıksız bırakmadı. Patriğin ricası üzerine Kumkapı'da yanmış olan Ayakıryaki kilisesinin yeniden yapılması için Osmanlı hükümeti nezdinde tavassutta bulundu (Bkz, Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/II, s.175). Bu girişim üzerine hükümetin İstanbul kaymakamı Vezir Osman Paşa ile İstanbul kadısını keşif için görevlendirdiği bilinmektedir. Bkz, Özkan, a.g.m., s.54.

⁹⁰ Bilal Çelik-Bülbül İsmail (2008). "Peter Andreeviç Tolstoy'un İstanbul Elçiliği (1702-1714)", *Karadeniz Araştırmaları*, S.19, s.51-66.

bulunduğu süre zarfında yıpranmış olması dolayısıyla tamir ve bakımına ihtiyaç duyuldu. Bakım masrafları da dikkate alınmış olacak ki, Çar'ın izniyle geminin İstanbul'da satılmasına karar verildi. Ancak satılmadı. Ukraintsev Çar'a yazdığı mektubunda Krepost'un İstanbul'da satılmadığını, alıcısının dahi çıkmadığını yazıyordu. 1700 yılı yazında gemi Taganrok'a döndü. Ukraintsev dönüş esnasında gözlem ve incelemelerde bulunması için Pamburg'a Balaklava ve Kefe'ye uğraması talimatını verdi. Pamburg dönüş esnasında bu talimata uyararak Balaklava ve Kefe'ye uğradı. Ancak Sivastopol'den Kerç Boğazı'na kadar Kırım'ın güney sahillerinin karalama tasviri (plan) dışında önemli bir çalışma ortaya konulamadı. Bununla birlikte, İstanbul Boğazına giriş tasviri, Kırım sahillerinden bazı manzaralar resmedilmiş ve bunlar Kryuys'un hazırladığı *Don Nehri Atlası*'nın sonuna konulmuştur. Krepost ülkesine dönerken Ukraintsev'in talimatıyla Azak seferleri sırasında (1695-1696) Osmanlıya esir düşmüş olan 170 kişilik kafileyi Azak'a götürdü⁹¹.

İlerleyen dönemde Azak'ta ve Taganrok'ta bulunan gemiler Kaptan Bekgam'ın özenle ilgilenmesine rağmen pekiyi durumda değildi. Bu gemilerin büyük bir kısmı parçalanacağı günü bekliyordu. Krepost 1704 yılı Mayıs'ında tamir edilmesi için hangara çekildi. 1709'da Petro'nun emriyle sahile çıkarıldı. Petro İstanbul'a giden ilk gemi olması dolayısıyla, Krepost'un manevi değerinin çok yüksek olduğuna inanıyordu. Bu yüzden Osmanlı karşısındaki bu ilk zaferin hatırasını yaşatmak için Krepost'un ebediyen korunmasını emretti⁹². 1710 yılı Temmuz ayında Kaptan Bekgam'ın raporunda Krepost'un sahilde bulunduğu ve tamirinin imkânsız olduğu belirtiliyor ve çürüğe çıkarıldığı yazıyordu. 1711'de Prut hezimetinden sonra Azak şehrinin Türklere teslimi sırasında Krepost Azak'la birlikte Osmanlıya bırakıldı.

SONUÇ

Rusya'nın tarihine baktığımız zaman emperyalist ve yayılmacı siyasetinin en belirgin olduğu iki dönem göze çarpar. Bunlardan birincisi IV. İvan dönemidir. İkincisi Rusya'nın asıl mimarı olan I. Petro dönemidir. Her iki dönemde de Rusya'nın hedefinde Türk dünyası vardır. İlkinde Rusya Altınorda mirasına göz koyarak Kazan, Astarhan gibi Müslüman Türk ülkelerini ele geçirmiş, Nogay, Başkurt yurtlarını zapt etmiş, Sibiryaya taraflarında genişlemiş, Kafkasların kuzeyine ulaşmıştır. Bu gelişmeler kısmen Osmanlı hudutlarının ötesinde cereyan ettiğinden, başarısızlıkla neticelenen Astarhan seferi dışında Osmanlı devleti Rusya'ya karşı ciddi bir önlem alma teşebbüsünde bulunmamıştır. İkincisinde, yani I. Petro döneminde ise artık doğrudan Osmanlı toprakları, diğer bir ifadeyle umum Türklüğün Osmanlı aksamı Rusya'nın hedefindedir. Bundan dolayı Osmanlı'nın Rusya ile ilişkileri gerçek manada onun döneminde başlamıştır.

Rusya'yı çağın büyük devletleri arasına sokmayı kafasına koyan Petro, bunun yolunun açık denizlere ulaşmaktan geçtiğini biliyordu. Bunun için Karadeniz'de bir tutunma noktası elde edebilmek Rusya için atılacak ilk adımdı. İşte kutsal ittifaka dâhil olarak Osmanlıya karşı cephe açması Rusya'ya bu fırsatı verdi. Bir taraftan Kırım hanlığının vergilerinden ve Tatar akıncıların taarruzlarından kurtulacak, diğer taraftan Karadeniz'in eşiği sayılan Azak denizine çıkma imkânına kavuşacaktı. İşte 1695 ve 96'daki Azak seferleri Rusya'nın Karadeniz'e çıkma hamleleri idi. Azak kalesi yapılan ikinci seferde Rusya'nın eline geçti. Azak'ın elden çıkması Karadeniz'in 100 yıl içinde Osmanlı gölünden Rus gölüne dönüştürülmesinin ilk adımları oldu. Azak denizine çıkan Rusya derhal donanma işlerine ağırlık verdi. Başta Voronej olmak üzere Don nehrindeki tersanelerin yanı sıra Azak sahilinde Taganrok'ta tersane kuruldu ve Avrupalı uzman ve teknisyenlerin öncülüğünde Rusya'nın ilk deniz donanması sayılan *Azak Donanması* inşa edilmiş oldu.

Karlofça'da görüşmeler başladığında Rusya galip devletler safında Osmanlıyla masaya oturdu. Rusya hariç diğer devletlerle barış antlaşmaları yapıldı. Rusya ile anlaşma

⁹¹ Elagina, a.g.e., s.141.

⁹² Elagina, a.g.e., s.225.

sağlanamadığından barış gerçekleşmedi ve sadece iki yıllığına mütareke akdedildi. Yalnız başına kalan Rusya Osmanlıyla tek başına baş edemeyeceğini anladığından bu defa yönünü Baltık sahillerine çevirdi ve yeni müttefikleriyle İsveç'e karşı harbe karar verdi. Bunun için Osmanlı ile yapılan mütarekeyi bir an evvel uzun süreli bir barışa dönüştürmek için Ukraintsev başkanlığındaki Rus elçilik heyetini barış müzakerelerinde bulunmak üzere İstanbul'a gönderdi.

Barış müzakerelerinde baskı oluşturmak, Rusya lehine olumlu sonuçlar alabilmek için genç Azak donanması Azak'dan Kerç'e harekete geçirildi. Çar Petro elçilik heyetini Karadeniz üzerinden Rus askeri gemilerinden biri olan Krepost'la İstanbul'a göndermek istedi. Kerç'teki Osmanlı yetkilileri böyle bir şeyi beklemediklerinden Krepost'un Karadeniz'e çıkmasına izin vermediler. O ana kadar böyle bir şey duyulmamış, görülmemişti. Karadeniz, ticaret gemisi de olsa tüm yabancı gemilere kapalı idi. Rus elçileri her zaman karayoluyla İstanbul'a götürülmüşlerdi. Kerç'te günlerce yaşanan çetin tartışmaların ardından, hükümetin de onayı alınmış olacak ki, Krepost Osmanlı gemilerinin refakatinde Karadeniz'e açılarak İstanbul'a geldi. Rusya Karadeniz'e gemi sokmak suretiyle Karadeniz konusunda yaklaşık bir asır vereceği mücadeleyi başlatmış oldu. Gemi İstanbul'da büyük bir merak konusu oldu. Çünkü Rusya'nın o zamana kadar sadece nehirlerde yüzebilen gemileri olduğu biliniyordu. Kısa sürede donanma inşa etmiş olması büyük şaşkınlık yarattı. Deniz donanmasının yapılmış olması Rusya'nın Karadeniz'le ilgili emellerini açıkça ortaya koyduğundan ciddi endişeye de yol açtı. Rusya'nın Osmanlıya karşı açık bir meydan okuması olarak algılandı.

İstanbul'da başlayan barış müzakereleri aylarca sürdü. Zaman zaman kesintiye uğradı. Neticede varılan anlaşmayla Rusya büyük kazançlar elde etti. Rusya Osmanlı karşısında ilk defa askeri ve diplomatik zaferini bu antlaşmayla kazanmış oldu. Artık Osmanlı devletinin yeni bir cephede giderek kuvvetlenen ve tehlikeli bir hal alan yeni bir komşusu belirmiş oluyordu.

Yapılan antlaşmayla Rusya Azak kalesi başta olmak üzere, ona tabi eski ve yeni kurulan tüm şehirlerin hâkimi oldu. Don ve Kuban taraflarında büyük toprak kazanımları oldu. Bu durum Kafkas taraflarının da emniyetini tehlikeye düşürdü. Rusya her yıl Kırım hanlığına vermekte olduğu vergilerden kurtuldu ve müstakil bir devlet hüviyeti kazandı. İstanbul Antlaşması'yla Kırım Tatarları bu gelirlerinden mahrum oldukları gibi, Rusya içlerine akınlarının yasaklanması suretiyle akınlardan elde ettikleri gelirlerden de yoksun kaldılar. Ayrıca Kırım'ın karadan kapısı olan Or Boğazına yakın yerlerin Ruslar tarafından tahkim edilmesine imkân verilmesi yarımadanın geleceğini tehlikeye açık hale getirdi. Rusya İstanbul Antlaşması'yla İstanbul'da daimi elçi bulundurma hakkı kazandı. Böylece Osmanlı'nın siyasi, askeri vs vaziyetinin Rusya tarafından daha rahat takip edilmesine fırsat verilmiş oldu.

Genel olarak bakıldığında; Rusya'nın içinde bulunduğu vahim durum Osmanlı yetkililerince yeterince anlaşılacak olsaydı belki de Rusya karşısında bu kadar ağır kayıplar yaşanmayacaktı. Nitekim Çar Petro İsveç harbine girmek için acele ettiğinden aslında daha başka tavizler vermeye hazırdı. Ukraintsev'e gönderdiği sonraki talimatlarda her halükarda antlaşmayı imzalamayı direktifi vermişti.

Gerek Ukraintsev, gerekse antlaşmanın tasdiki için gelen olağanüstü elçinin Karadeniz'de Rus ticaret gemilerine serbest dolaşım izni alabilmek için verdiği tüm mücadele başarısızlıkla sonuçlandı. Karadeniz eskiden olduğu gibi yine Rus gemilerine kapalı kaldı. Rusya'nın denizlerdeki varlığı Azak deniziyle sınırlı kaldı. Ancak bu antlaşmayla, Rusya ve Osmanlı arasında uzun yıllar mücadeleye konu olacak olan Karadeniz ve boğazlar ilk defa tartışma zemini bulmuş oldu. Yine Rusya ilk defa olarak Osmanlı topraklarında yaşayan Rumların haklarını savunmak suretiyle Osmanlı içişlerine müdahale edebilecek cesareti kendisinde gördüğü gibi, bu yönde ilerisi için ilk adımları da atmış oldu. Ayrıca 19. asırda gerek Katolik dünyası ile gerekse Osmanlı devletiyle diplomatik mücadelelerinde şiddetlenecek olan kutsal mekânlar üzerinde iddiasını da başlatmış oluyordu.

Rusya bu antlaşmadan kazançlı çıkmış olmakla birlikte, Karadeniz'e çıkamadığı için askeri ve diplomatik zaferi taçlandırılmamış idi. İsveç harbi öncelik arz ettiğinden dolayı

şimdilik bu hedefini askıya almak mecburiyetinde kaldı. Bu antlaşmaya Osmanlı tarafından da geçici bir mutabakat nazarıyla bakılıyordu. Her ne kadar barış süreci 30 yıl olarak belirlenmiş ise de ilk fırsatta hem Osmanlı devleti hem de Rusya yeni bir hesaplaşma içerisine girecekti. Nitekim Prut harbiyle Osmanlı devleti kaybettiği Azak'ı geri aldığı gibi, Rus donanmasını da ortadan kaldırdı. Azak Kalesi ve Taganrok limanı Osmanlıya iade edildi. Karadeniz'e çıkmak için büyük ümitlerle kurulmuş olan Rus donanması yaklaşık 15 yıllık varlığının ardından Azak'ı terk etmek zorunda kaldı.

KAYNAKÇA

- BEYDİLLİ, Kemal (1991). "Karadeniz'in Kapalılığı Karşısında Avrupa Küçük Devletleri ve Miri Ticaret Teşebbüsü", *Belleten*, C.LV, S.214, s.687-755.
- BOSTAN, İdris (1995). "Rusya'nın Karadeniz'de Ticarete Başlaması ve Osmanlı İmparatorluğu (1700-1787)", *Belleten*, C.LIX, S.23, s.353-394.
- ÇELİK, Bilal - İsmail BÜLBÜL (2008). "Peter Andreeviç Tolstoy'un İstanbul Elçiliği (1702-1714)", *Karadeniz Araştırmaları*, S.19, s.51-66.
- DANIŞMEND, İsmail Hami (1972). *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, III, İstanbul: Türkiye Yayınevi.
- ELAGİNA, S. (1864). *İstoriya Russkago Flota: Period Azovskiy*, Sanktpeterburg
- HAMMER, Joseph Von (1991). *Büyük Osmanlı Tarihi*, VII, Terc. Vecdi Bürün, İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- İNALCIK, Halil (2008). "Karadeniz'de Kazaklar ve Rusya: İstanbul Boğazı Tehlikede", *Çanakkale Savaşları Tarihi*, I, Ed.Mustafa Demir, İstanbul: Değişim Yayınları,s.59-64.
- KAMENSKİ, Dimitri (1836). *Slovar Dostopamyatnih Lyudey Russkoy Zemli*, 5.Kısım, Moskva
- KAYDANOV, İvan (1833). *Kratkoe İzlojenie Diplomatii Rossiyskogo Dvora*, I, Sanktpeterburg
- KURAT, Akdes Nimet (1990). *Türkiye ve Rusya*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- (1987). *Rusya Tarihi; Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, Ankara: TTK.
- Muahadat Mecmuası* (2008). III, Ankara: TTK.
- MUSTAFA NURİ PAŞA (1992). *Netayic ül-Vukuat*, III-IV, Haz. Neşet Çağatay, Ankara: TTK.
- ORESHKOVA, Svetlana F. (1999). "1683-1737 Yılları Arasında Rus-Türk İlişkileri", *Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl (1491-1992)*, Ankara: TTK, s.121-124.
- Osmanlı Rus İlişkileri Tarihi; Ahmet Cavid Bey'in Müntehabatı* (2004). Haz. Adnan Baycar, İstanbul: Yeditepe Yayınları
- ÖZKAN, Selim Hilmi (2007). "XVII. Yüzyılın Sonları ile XVIII. Yüzyılın Başlarında Osmanlı-Rus İlişkileri ve Karadeniz'in Güvenliği Meselesi", *Karadeniz Araştırmaları*, S.14, s.47-62.
- RAŞİD MEHMET (1865). *Tarih-i Raşid*, II, İstanbul
- ROGOZHIN, Nikolay Mihaylovich (1999). "Rus Diplomatların Raporlarında Osmanlı Devleti (XVI-XIX Yüzyıllar)", *Osmanlı 1*, , Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s.527-535.
- SOLOVEV, Sergey(1864). *İstoriya Rossi s Drevneyşih Vremen*, 14, Moskva
- (1866).*İstoriya Rossi s Drevneyşih Vremen*, 15, Moskva
- ŞİROKORAD, A.B. (2009). *Osmanlı-Rus Savaşları*, İstanbul: Selenge Yayınları.
- TEPLOVA, V. (1891). *Russkie Predstaviteli v Tsargrade 1496-1891; İstoriçeskiy Oçerk*, S.Peterburg
- UKRAİNTSEV, V.B. (vd), "Vıdayuşşisya Rossiskiy Diplomat Epohi Petra Velikogo E.İ. Ukraintsev", www.terrahumana.ru/arhiv/10-01/10-01-06.pdf s.34-37.
- USTRYALOV, N. (1858). *İstoriya Tsartsvovaniya Petra Velikago*, III, Sanktpeterburg
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı (1988). *Osmanlı Tarihi*, III/I, Ankara: TTK.
-, (1988). *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara: TTK.
- VERNADSKİY, George (2009). *Rusya Tarihi*, Çev.Doğukan Mızrak-Egemen Mızrak, İstanbul: Selenge Yayınları.
- YUZEFoviç, T. (1869). *Dogovori Rossii s Vostokom; Politiçeske i Torgovne*, S.Peterburg.